

БЕЛАРУСКІ

ГАЗЕТА БЕЛАРУСКАГА ЗАМЕЖЖА

Ў АМЭРЫЦЫ

BELARUSIAN DIGEST

ДАЙДЖЭСТ

1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI 49546-3616 USA.

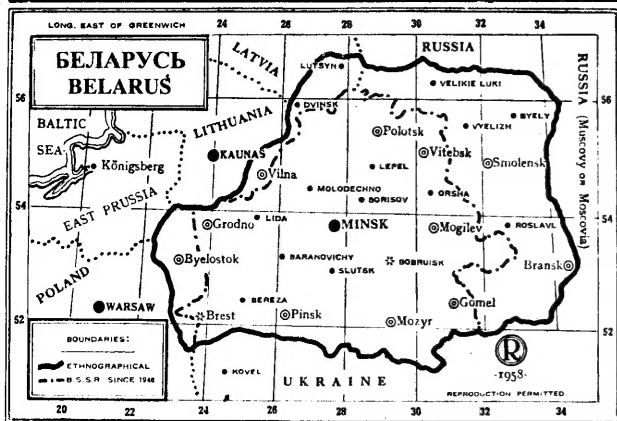
№ 8(115)

Сакавік

2004

March

Год выд: 12.

25-га
САКАВІКА
1918 – 2004

Віталі КАЖАН
адыйшоў у вечнасьць...
Вечная яму памяць!

За Бацькаўшчыну рваліся душа і сэрца неўміручага народнага Прарока Янкі Купалы, як і ў многіх-многіх яе слынних і невядомых, але адданах сыноў і дачок. Лічу, сёння якраз да месца нагадаць нестарэючыя і надзённыя Купалавы словы, напісаныя, здаецца, не чарнілам - уласнай Паэтавай крывёю. Напісаныя даўно, а быццам сёння...

Прамова на 15-годдзі літаратурнай працы

Дарагія грамадзянкі і грамадзяне зямлі беларускай! Вітаю Вас і дзякую Вам ад усяго сэрца за тую памяць, якую Вы захавалі аказаць у сягонняшні дзень мне і маеі пятнаццацігадовай працы на ніве беларускай! Але толькі павінен я тут адзначыць, што гэта пятнаццацігадовая гадаўшчына не да мяне аднаго адносіцца, яна адносіцца да шмат каго з прысутных тут, адносіцца да ўсяго апошніх часаў руху ў беларускім адраджэнні. Усяго пятнаццаць год вялікая ідэя вызвалення з падняволья Беларусі лунае і пашыраецца сярод многамільённага беларускага грамадзянства.

Трудны і цяжкі шлях прыйшлося прайсці нам, беларусам, за гэты час змагання за лепшую долю, за лепшую славу для сваёй Бацькаўшчыны! Але мы змагаліся і будзем змагацца. І наша змаганне не асталася без следу. Мы самі сведкамі таго, што кінутыя мазолістай рукою здаровыя зярняты заруліліся на нашых вачах буйнай квяцістай руной, ад якой можна смела чакаць ураджайнага жытва.

Ні адно на свеце адраджэнне народа, ні адна вялікая ідэя не пашыралася так шпарка, як ідэя нацыянальнага адраджэння беларускага народа.

І сапраўды. Што было пятнаццаць год таму назад і што мы бачым цяпер? Пятнаццаць год таму назад некалькі шалёных галоў захацелі галавамі мур прабіваць. Адбудоўваць сваю закованую ў многавяковыя кайданы бацькаўшчыну, а сягоння без малага ўвесь народ усімі сіламі дамагаецца свайго вызвалення. Пятнаццаць год таму назад ад незалежнасці і падумаць было небяспечна -- сягоння нашы дужэйшыя суседзі самі аб гэтым падзяржаўнаму гавораць з намі як з народам, які заслужыў па людскому і Божаму праву гэту незалежнасць.

Арліным узмахам агняцветнай думкі аб нашай волі мы скінулі і патопталі даўгавечную брахню -- брахню, што Беларусі не было і няма. Сваім векапымным і магутным духам народным, што адважна сягае на сонца, мы паказалі свету, што Беларусь была, ёсць і будзе.

Хай Вас, браты-беларусы, не палохае цяперашні бурны крывавы час. Агнём і жалезам куюцца моц, гарт, доля і воля народная. Праміне вихор, патухнуць пажары, замрэ свіст меча, і настане светлы радасны дзень змучанага аграбленага нашага народа.

Хай Вас не палохае, што рвуць нашу зямлю на часткі, што хаты нашы спалосканы пажарам, што сяўбу нашу жне нехта іншы, -- зямля, засеяная касцямі сыноў беларускіх, будзе вечна належаць да ўнукаў беларускіх; спаленую хату беларускі мазоль адбудуе, а сваю сяўбу ён сам будзе жаць. Хай толькі асвеціць Вас адна вялікая думка -- аддаць усё для сваёй Бацькаўшчыны, нават жыццё, калі яна Вас да гэтага пакліча.

На беларускай зямлі было і цяпер ёсць шмат

фальшывых прарокаў, шмат рэнегакскіх душ, што за лыжку поснай поліўкі з чужой міскі запрадаюць сябе і свой народ у рабства чужынцам, але гэтага няма чаго баяцца. У адным з псалмаў біблейскіх сказана: "Стануў Бог у зграмаджэнні багоў і паміж багамі суды судзіць". Будзем верыць, што і ў нас, беларусаў, прыйдуць новыя людзі, новыя прарокі і будуць па-Божаму над фальшывымі прарокамі і прадажнімі душаў суды судзіць, з пакалення ў пакаленне пракляццямі ўспамінаць.

Дык не зважайма на здраду, а пойдзем далей сваім хоць цяжкім, але святляным шляхам, па якім дагэтуль ішлі, з верай і надзеяй к таму вечнаму сонцу праўды і справядлівасці для ўсіх і для кожнага паасобку, і будзе на Беларусі не такое свята, якое мы цяпер святкуем.

Верце, што мы з'яўляемся дзейнымі асобамі-героямі чарунічай песні, чудатворчай містэрыі, якую тварыць на Беларусі паклікала нас само жыццё. У гэтых чарах, у гэтым выяўленні бяссмертнага чалавечага духу -- наша пабеда, наша слава і шчасце -- цяпер і ў будучыні.

Перуновым голасам будзем гаварыць з суседзямі сваімі, бліскавічнымі літарамі будзем упісваць сваю гісторыю ў векавечную кнігу гісторыі народаў.

З квяцістымі сонечнымі думкамі, з нязломнай верай у лепшую долю і волю пойдзем усё наперад і наперад пад святым сцягам вольнай Беларусі.

Змагайся і стань вольным, Беларускі Народ!

Янка Купала, 1920

BELARUSIAN DIGEST

Беларускі Дайджэст

1086 Forest Hills, SE.
Grand Rapids, MI. 49546-3616
U.S.A.

Phone: (616) 942-0108; Fax: (616) 942-6364

E-mail: bdigest@iserv.net

Publisher & Editor — Nikolas Prusky

Выдавец і Рэдактар — Мікола Прускі

Belarusian Digest, (ISSN 1079-7696) is published monthly by Belarusian Digest, 1086 Forest Hills, SE. Grand Rapids, MI 49546-3616, U.S.A.
Аркулы і допісы могуць выяўляць пагляды, з якімі Рэдакцыя не згаджаецца.

Аляксей РАГУЛЯ

Сваім ходам, часам ломкім...

Беларускі час і прастора ў рамане Васіля Якавенкі
“Надлом”

У беларускай мастацкай культуры ў XX стагоддзі склалася спецыфічная сімволіка філасофскага спасціжэння эпохі. Асабліва значныя дасягненні ў азначванні гістарычнага часу і нацыянальнай культурнай прасторы належыць пейзажнаму жывапісу, медытацыйнай лірыцы, сацыяльна-філасофскай прозе. Менавіта гэтыя жанравыя формы стварылі дасканалую сістэму аксіялагічнага пазнання, адлюстраваную ў таксанаміі мастацкіх канструктаў, эквівалентных па сваіх інтэлектуальных ёмкасцях філасофскім канцэптам. Даследаванне і фарматызацыя створанай сукупным нацыянальным суб’ектам мастацка-філасофскай канцэпталогіі — гэта тэма для спецыяльнай размовы. На разе ж адзначым, што працэс сэнсатворнай дзейнасці з’яўляецца атрыбутыўнай уласцівасцю нацыянальнай культуры сённяшняга дня, як і мінулых гадоў, і афармляецца ён у беларускай, а не ў іншанацыянальнай моўнай сімволіцы. Беларуская семантыка ідзе сваім ходам, у сваім рытме, няхай сабе і з пэўнымі збоямі.

Нямала падстаў для падобнага роду сцвярджэнняў дае і раман Васіля Якавенкі “Надлом” (Мн.: Беллітфонд, 2003) — першы зворот шырока вядомага публіцыста да эпічнай жанравай формы.

Можа паказацца, што папярэдняга гаворка пра праблему нацыянальнага семіёзісу не адпавядае мэтам рэзюмвання першага ў творчай біяграфіі пісьменніка рамана. Ці не лепш было б адзначыць дасягненні і пралікі, якія абавязкова ж павінны быць у першым эпічным творы аўтара, і па традыцыі парайці яму больш практыкавацца ў напісанні малых жанравых формаў?

Больш ці менш значныя недахопы ў кампануючы багатага гістарычнага матэрыялу, сюжэтабудове, у выкарыстанні выяўленчых сродкаў, зразумела, можна і трэба адзначыць. Чытачу хацелася б, напрыклад, атрымаць больш пераканаўчую сацыяльна-псіхалагічную матывацыю паводзін некаторых герояў. Рэтрэспектывны паказ даваеннага становлення такіх парсанажаў, як Данік Плонгер і Ілук Дубовіч, мог бы стаць выдатным кантрастам да жыццяпісу Рамановічавага радаводу. Зрэшты, аўтару не заказана і сёння ўзмацніць гучанне гэтай тыповай для беларускага быцця паралелі, не позна выправіць і моўныя хібы (русізмы, неапраўданае падмену “цікавасці” “цікаўнасцю”), памылкі друку (камандзір Баранавіцкага партызанскага злучэння Чарнышоў на с. 395 стаў Чарнышэвічам). Недахопы, нават прыватныя, ёсць недахопы, але ў рамане “Надлом” увага чытача засяроджана ўсё ж на глыбіні мастацкай інтэрпрэтацыі, вобразнага ўвасаблення беларускага быцця. У творы разгортваюцца і забяспечваюцца чалавеканаўчым зместам культурныя сэнсы, папярэдне выкладзеныя ў такіх мастацкіх канструктах, як “забраны край”, “вобразы мілыя роднага краю”, “на шумнай шыркавой арэне”, раскрываюцца новыя мадыфікацыі топасаў “бесы” (д’яблы), “свой чалавек”. Дамінантай пражодзіць знакавы матыў усходняй тыраніі — вобраз балю перажоўцаў на дошках, якія пакладзены на звязаныя целы жывых палонных.

Семантычная павязь В. Якавенкі з даследчыцкім кірункам класікі і самастойнасць яго каштоўнасных устаноўак заканамерна прыводзіць аўтара на канцэпталагічны ўзровень арыгінальнага мастацкага мыслення. В. Якавенка ў першым сваім рамане ўжо здолеў стварыць забяспечаны чалавека — знаўчым зместам ёмксіці, раўнаважлікі філасофскі канструкт. Вось тут якраз і выяўляецца роля яго папярэдняй дзейнасці ў жанрах публіцыстыкі і нарыса. В. Якавенка заўсёды працуе з жывой гісторыі. Яго персанажы — гэта вобразы існуючых людзей, і гэта

абавязвае аўтара да тыпізацыі асобага роду — азначвання, канцэптуалізацыі самога факта. Дасягаецца гэта праз пашырэнне кантэкстуальнага кантэнтыву. У такой сітуацыі неабходнасць дамінуе над верагоднасцю, а семантыка вырастае з суаднесенасці і ўзаемазвязі рэальнага, а не творчага, няхай сабе гіпатэтычна рэальнай фантазіі. Аўтар гістарычнай дакументальнасці стаіць перад пагразай застацца з фатаграфічнай копіяй рэальнасці, напісаць “яшчэ адну старонку, нічога не дабаўляючы да сэнсавага паглыблення. З В. Якавенкам гэтага не адбылося. В. Якавенка ўспрымае беларускі “знак бяды” і “чалавечы знак”, зыходзячы з экзістэнцыйнай патрэбы нацыянальнага самасцвярджэння.

У папярэдняй гісторыі беларускай літаратуры вёўся вельмі напружаны пошук адэкватнай знакавай сістэмы дэля выкавання сутнаснага разумення краю — шыпышыны, “краю легенд, адвечных песень казак” — краю, “дзе магла б так поруч з смеццем гожацца пышыная ўрасці”. Бадай, найбольш выразна патрэба ў канцэптуалісцкім адлюстраванні беларускага быцця, “уцяміць” гэты свой родны кут выказана ў слоўнай творчасці М. Багдановіча, М. Гарэцкага і К. Чорнага. Ранняя проза апошняга можа быць залічана з роўным правам і па ведамству псіхааналізу і філасофіі. Няздзейсненую, хоць гіпатэтычна вельмі верагодную “казку жыцця” ў сваіх Сумліцах (Цімавічах) К. Чорны разглядаў на “вялікім скрыжаванні” крывавых гульніў еўрапейскай геапалітыкі. В. Якавенка ўбачыў быццё свайго Моталы на скрыжаванні крыважэрных інтарэсаў прэтэнзій на сутэснае панаванне. Іхнія сапраўдныя мэты падаюцца ў камуфляжы ідэалогіі “абранага Богам народа”, “вышэйшай расы”, пралетарскага гегемона. У сваёй аголенай і цынічнай сутнасці яна выказана ў Тору, Талмудзе, “Майн кампфе”: “Ідзі і знішчы! З табою Бог!”. І шымкаўцы, і маталіне не маглі нават і падумаць, што нельзе на свеце ёсць “мудрацы”, якім карціць збудавань сваё будучыню на іхніх касцях ці праглынуць Беларусь “па абласцях”.

Тым не менш з таго часу, як Беларусь, а разам з ёю і Моталь, страцілі сваю дзяржаўную годнасць, тут на працягу двух стагоддзяў дзяржаўнае кіраванне ажыццяўляюць чужынцы — бяруць уладу метадам “накатаў”. Гэтая хвароба яшчэ больш небяспечная за былыя наездзі сарматыскай мультытыраніі. В. Якавенка ўпершыню пасля класікаў на пачатку дзяржаўнага адраджэння звярнуўся да матыву “забранага краю”. Савецкія парадны партрэт Беларусі — гэта край фабрык і машын і абавязкова Беларусь “сінявокая”. На працягу дзесяцігоддзяў гэты імідж засланяў “праўду веку”. Яна — пад “накатамі” Суворова, Мураўёва-вешальніка, кайзераўцаў, пілсудкаў, бальшавіцкіх камісараў, гітлераўцаў. Беларускі сэнс (у рамане “Надлом” ён мае выгляд пчалінай “наасферы” — пчалінай гаспадаркі Пятра Пісарчука) не змог сябе паспраўднумаю свёржэнні ў беларускім горадзе навейшага часу пад цяжараў “накатаў” з чужыны. Накаты былі розныя, але апека з іхняга боку заставалася нязменнай: “турмамі пецілі, петлямі лашчылі” (Купала). Бальшавіцкі “накат” быў разлічаны на рэалізацыю праграмы, абвешчанай Мураўёвым: ліквідацыя культуры і мовы праз сістэму адукацыі і выхавання. Замест гаспадарскіх парадных — люмпенізацыя інтэлігенцыі, стаўка на “чалавека без багажа”. Абгрунтаванне татальнаму расчлавачванню — “тэорыя” класавай нянавісці і практыка чырвонага тэоры. Першапачатковы мінімум гэтай праграмы — разбурэнне кроўнаснаваскай блізкасці і гістарычнай памяці. Кампенсация павінна стаць аднаасць партыйнай тыраніі. Энтузіязм — калі ласка, але ў форме працоўных арміяў. Хто думае інакш — той вораг народа.

У рамане “Надлом” раскрываецца спецыфічная для палескага рэгіёна пацярабавішча, характэрная за часоў калектывізацыі: “Мёртвыя цел ляжыць пракасы, кроўю краскі зашвілі”. (М. Зарэцкі). Найбольш актыўным прыхільнікам і практыкам бальшавіцкай санацыі стаў малады чалавек без роду-племіні Данік Плонгер. Статус партыйнага актывіста, зброя ў руках і падазронасць поўнаасць кампенсавалі адсутнасць маральнай нормы. Дзяржаўна-партыйная тэорыя забяспечыла магчымасць спалучэння чалавеказабойчай практыкі з маральным камфортам. Даніку маглі б пазайздросціць пушкінскі Барыс Годуноў, Раскольнікаў Вялікі інквізітар, Пятро Верхавенскі і нават Смердзкоў з д’ябляўды Дастаеўскага: ім яшчэ трэба было прыставаць хрысціянства да апраўдання чалавеказабойчай практыкі. Даніку не сніжыла крывавыя хлопчыкі на чамі, не турбуюць нават цені знішчаных праз яго роднай сястры і маці. Кожны стрэл Плонгера ў патыліцу ўсё адно каму: дзячу нацыянальнага адраджэння Скірмунта, таварышу па партыі, суседу, які занадта шмат ведае пра Дагіка, сваяку, які ратаваў яго ад фашыстаў, — кожны стрэл апраўдана тэорыяй класавай нянавісці: “Між іншым, камуністычны ход падзей даў Плонгера ў ўсяму ягоному хаўрусу магчымасць адкрытых грамадзянскіх забойстваў у імя самаадлучвання сябе творчай асобай”.

Плонгераўшчына ў рамане “Надлом” мае свае

вытокі ў прозе Ф. Дастаеўскага, на што паказвае і сам аўтар. Адначасова гэтая з’ява з’яўляецца і працягам беларускай традыцыі, якая зняла арзол трагічнасці з аблічча Вялікага інквізітара і паказала яго ў абліччы Вялікага злодзея ў прозе К. Чорнага. Проза В. Быкава яшчэ больш узмацніла паніжальную канатацыю ў адносінах да безаблічнага тутэйшага — “свайго”, які брата ў магільку пасцэле лавыя галінкі перад тым, як стрэліць яму ў патыліцу за кусок каўбасы з рук чарговага “накатчыка”. Семантыка вобраза “свайго” чалавека ў прозе В. Быкава адлюстравана памылку, зробленую падчас лёсавызначальнага выбару нацыяў у пачатку XX стагоддзя. Васіль Якавенка падкрэслівае маштабнасць перманентнага катастрофізму, творанага плонгераўшчынай на беларускай культурнай прасторы.

Найбольш адчувальнай і цяжкай духоўнай траўмай беларускай нацыі стала страта гаспадарскай парадных. ? У рамане “Надлом” узноўлена карціна вынішчэння двух гаспадарскіх радаводаў Беларусі. Плонгер і яго хаўрускіні знішчылі ў 1939 г. Рамана Скірмунта, а ў гады вайны звалі са свету бацьку і сына Рамановічаў. Гаспадар Пятро Рамановіч, пчляр і кніжнік, і дыпламат, фундатар беларускага адраджэння Раман Скірмунт былі аб’яднаны духоўна беларускай ідэяй. Гэтыя вобразы паўстаюць у творы як сімвалы тварэння беларускай нацыянальна-дэмакратычнай культуры. Сінтэз царкоўнай, рыцарскай, рамесніцкай і сялянскай субкультураў згодна з савецкім афішэізмам быў немагчымы, дармо што гэтым шляхам пайшло ўсё чалавецтва. Р. Скірмунт выказаў сваю этнакансалідацыйную праграму ў шэрагу прац. Сярод іншых вылучаецца “Голас мінуўшчыны і патрэба часу” (1905).

В. Якавенка ў сваім гістарычным рамане надае дзейнасці Р. Скірмунта вялікае значэнне, маючы на гэта шэраг падстаў. Адраджэнская праграма Р. Скірмунта зрабіла вялікі ўплыў на пазіцыю “Нашай нівы”, якую вульгарызатары якраз і ахайвалі за тое, што на яе старонках вырашаліся актуальныя праблемы становлення беларускай нацыі як суб’екта культуры. Блізкім па сваіх поглядах да Р. Скірмунта быў і Вінцук Гадлеўскі, забыты немцамі ў час акупацыі.

Накаты XX стагоддзя пакінулі беларускую нацыю без сваіх палітычных лідэраў, але менавіта ў гэты час у нетрах сялянскага соцыуму сфармавалася інтэлігенцыя, здольная да культуратворчай дзейнасці. Дваццатае стагоддзе ў гісторыі Беларусі пазначана фарміраваннем сялянскіх культурных клянаў. Гэтая з’ява знайшла сваё адлюстраванне і ў літаратуры, пра што сведчыць галерэя вобразаў сялянскіх філосафаў: “Льва Талстога” — мясцовага летанісца з “Язэпа Крушынскага” 3. Бядулі, Галілея — сялянскага аналітыка ў “Вязьме” М. Зарэцкага, дзеда Талаша — антыпода бальшавіцкаму камісару ў “Дрыгве” Я. Коласа. Пераліку гэты, зразумела, няпоўны. В. Якавенка дапоўніў яго трагічнай і велічнай фігурай беларускага культурнага гаспадара — сучаснай разнавіднасцю традыцыйнай для Беларусі мадэлі культурнага героя. Пчляр і сейбіт Пятро Рамановіч невыпадкова атрымаў у народзе прозвішча Пісарчук: сапраўдны беларус спрадвечу “быць зело кніжэн”. Невыпадка таксама, што сюжэтная лінія Пісарчука сваімі сэнсамі пераплетаецца са слаўным гістарычным мінулым Моталы ў XVI ст., калі горад атрымаў права на самакіраванне. Адчуванне духоўнай павязі пакаленняў, патрэба бы ўмацавання падштурхоўваюць пісьменніка да выкарыстання такіх жанравых формаў, як сказ, сон, відэж, якія вяртаюць да жыцця дух вядомых на Палессі легендарных прарокаў, побач з Пісарчуком з мінуўшчыны паўстала постаць Мікіты Парыпы.

Аднак жа трагічны пафас нарастае з кожнай старонкай. Эпілог наогул нагадвае рэкавіем. Уцалелыя рэшткі радзін Рамановічаў раскіданы па ўсім свеце. Увасабленнем энергіі болю і нязломнай патрэбы ў адраджэнні бацькаўшчыны паўстае ў фінале вобраз беларускай жанчыны Мані — унучкі Пятра Рамановіча, дзіцячага ўрача, грамадзянікі ЗША...

І яшчэ адзін вобраз-сімвал заканчвае раман. Праз крывавы туман дзесяцігоддзяў Манін родны Моталь бачыцца як “чорная надмагільная груда”, але ў памяці навекі застаўся і яе дзед — заснавальнік пчалінай наасферы.

В. Якавенка ў рамане не разменьваецца на маралізатарства, не выдае рэзультат у адсканалення соцыуму. Ён вышэй за ўсё цніць уменне ісці сваім ходам, уменне “застацца сабою, у сваіх берагах” — тварыць сваю будучыню. Раман “Надлом” стаў асэнсаваннем жыццятворнай сілы беларускай нацыі, якая насуперак усім “накатам” тварыць суверэнную сваю дзяржаву.

Знававаны на багатай фактуры, раман В. Якавенкі “Надлом” развівае многія сацыяльныя міфы недалёкай мінуўшчыны і шмат у чым па-новаму раскрывае стваральны патэнцыял беларускай нацыі.

“ЛіМ” 12 снежня 2003 г.

НАШУ ГАЗЕТУ ЧЫТАЮЦЬ ЛЮДЗІ,
ЯКІЯ ўМЕЮЦЬ І ХОЧУЦЬ ДУМАЦЬ...

Беларусы павінны падумаць пра сваю тоеснасць!

Праф.Рышард Радзік: "Беларусы фармаваліся ў якасці сучаснай супольнасці ня столькі абпіраючыся на нацыянальную лучнасць, як гэта пераважна было ў Эўропе, колькі абпіраючыся на лезунгі савецкага тыпу".

Як выглядае супрацоўніцтва паміж польскімі і беларускімі навукоўцамі-беларусістамі? Што зьмяніцца пасля ўваходу Польшчы ў Эўразвяз? Нашым суразмоўцам з'яўляецца беларусіст, сацыялаг народу, прафэсар Люблінскага ўніверсітэту імя Мар'і Кюры-Складоўскай Рышард Радзік:

- Гэтае супрацоўніцтва цяпер, можна сказаць, добрае. Мы некаторы час прыглядаліся да сваіх будучых партнёраў, пакуль ня трапілі на людзей, на якіх заўжды можна разлічваць. І цяпер, калі казаць пра канкрэтных навукоўцаў пачаючы, катэдыры ці проста канкрэтных людзей, супрацоўніцтва ў нас добрае. Мы супольна больш як 10 гадоў запар арганізавалі канферэнцыю „Шлях да ўзаеманасці”. Існуе міжнародная асацыяцыя беларусістаў. На чале польскага адпаведніка гэтай арганізацыі стаіць праф. Аляксандар Баршчэўскі. Гэта ён кіруе арганізацыяй канферэнцыяў з цыклу „Шлях да ўзаеманасці”. У 1993 годзе гэтая канферэнцыя была праведзеная ўпершыню ў мясцовасці Белаежа. Цягам наступных 11 гадоў яна адбывалася раз па польскім, раз па беларускім баку. Тут у нас найбольш працы. Некалькі год мы выдаем часопіс „Acta Albaruthenica”, які друкуецца таксама альбо па польскім, альбо па беларускім баку. Сутнасць супрацоўніцтва таксама ў выдаванні іншых часопісаў ці кніжак.

Як вашае супрацоўніцтва можа змяніцца ў сувязі з уваходам Польшчы ў Эўрапейскі Звяз? Польшча будзе ўжо іншым партнёрам?

- Я ня думаю, каб яна стала іншым партнёрам, ці, ва ўсякім разе, яна ня станеца горшым партнёрам. Ёсць пэўныя аб'ектыўныя абумоўленасці. На жаль, увездзены вiзавы рэжым. Нядаўна я ездзіў у Беларусь, і трэба было зрабіць візу. Тое самае датычыць нашых беларускіх калегаў. Я чуў, што асабліва ў Менску вялікія праблемы з атрыманнем візы, так што гэта пэўная цяжкасць, якая вынікае з будучага ўваходу Польшчы ў Эўразвяз, але мне не здаецца, што на перспектыву могуць паявіцца нейкія новыя перашкоды.

Думаю, што многае залежае ад таго, які будзе палітычны сытуацыя па беларускім баку, наколькі Беларусь будзе адкрытая на Польшчу, на Эўропу. Гэтае пытанне важнае. Я спадзяюся, што польска-беларускія адносіны будуць настолькі добрымі, што нашае супрацоўніцтва атрымае працяг, што можна будзе ездзіць адным да другіх, выдаваць часопісы, і, магчыма, чытаць лекцыі – як гэта робіцца сёння.

Беларусь і беларусы – частка вашых навуковых зацікаўленняў. Апошнім часам у кнігарнях паявілася ваша кніга „Хто такія Беларусы?”, перакладзеная таксама на беларускую мову. Хто яны, беларусы?

- З трох частак кнігі, якая была выдана ў Польшчы, у Беларусі пераклалі і выдалі дзве першыя. Гэта называецца „Беларусы – погляд з Польшчы”. На пытанне „хто такія беларусы?” нельга адказаць каротка і адразу. Можна было б казаць цэлымі гадзінамі, напісаць некалькі кніжак – і гэта добра пра беларусаў сьведчыць. Я ва ўступе да кнігі напісаў, што адказ на гэтае пытанне немагчымы нават у адной кнізе. Беларусы – блізкая мне краіна, суседняя краіна. Гэта, з аднаго боку, блізкае, а з другога боку, выразна адрознае ад нас грамадства. Гэта грамадства, якое добрыя некалькі сотняў гадоў, у якасці Літвы, дабрахавотна – я падкрэслываю гэтае слова – уваходзіла ў склад Рэчы Паспалітай. Пазней, пад канец XVIII ст. адбыліся істотныя змены: наша супольная дзяржава была разбітая трыва захопнікамі, і ад гэтага моманту беларусы пачалі выразна эвалюаваць у бок Расеі. Сёння яны ў большасці сваёй гавораць па-расейску, і, несумненна, адрозненні паміж польскай і беларускай культурамі сёння непараўнальна большыя, чым калісьці.

Гэта дрэнна?

- Я да гэтага не падыходжу ў катэгорыях добра альбо зла, а хутчэй у катэгорыях пэўнай аб'ектыўнай гістарычнай рэчаіснасці. Беларусы перадусім адрозніваюцца ад палякаў тым, што яны ў невялікай ступені маюць пачуццё ўласнай нацыянальнай тоеснасці. Грамадзтва сучаснай Эўропы развіваліся ў двух напрамках. Пераважная большасць з іх развівалася ў нацыянальным напрамку. Здаралася, што і нацыяналізмы паяўляліся. І беларусам ніколі не дазволілі набыць поўную нацыянальную сьвядомасць. Нават не дазволілі выразна сфармавацца ў нацыянальным сэнсе.

Так было ў царскія часы, потым быў нашаніўскі пэрыяд, пасля 1905 г. пачалі фармавацца беларускія эліты, потым была беларусізацыя дваццатых гадоў, а

крыху пазней – асабліва ў трыццатыя гады XX ст – забілі большасць беларускіх інтэлектуалаў. І потым прыежджы сцялянскія масы – людзі з беларускіх вёсак, пасля Другой Усясьветнай вайны, сутыкаліся ў гарадох амаль выключна з Расеяй, разумеюць, што Беларусь толькі тады будзе звязаная з Расеяй, калі на чале беларускай дзяржавы будзе стаяць чалавек, які кампрамітуе Беларусь у вачох заходніх грамадстваў. Расейцы зацікаўлены тым, каб Беларусь была бедная і недэмакратычная, каб яна не праводзіла рэформаў. Толькі тады Беларусь будзе імкнуцца да Расеі.

Думаю, што беларусы проста не ўсведамляюць сабе таго, што Расея – якая прынамсі ў бліжэйшыя гады ня станеца чальцом Эўрапейскага Звязу ці НАТО – мае вельмі канкрэтныя інтарэсы ў сувязі з Беларусіяй. Незалежна ад таго, хто Расеяй будзе кіраваць, яна будзе зацікаўленая тым, каб Беларусь была звязаная з Расеяй, а з Расеяй звязаная толькі скампрамітаваная на Захадзе, бедная, недэмакратычная і залежная ад Расеі Беларусь. Іншая Беларусь будзе імкнуцца на Захад!

Таму сёння – я гэтага зноў не адзначаю ў катэгорыях „добра” альбо „дрэнна” – Беларусь і ўсходняя Украіна, а таксама значная частка цэнтральнай Украіны – гэта грамадзтва, сфармаваныя паводле іншага прынцыпу, чым гэта адбывалася ў большасці эўрапейскіх краінаў. Адсюль таксама крышку іншыя паводзіны гэтых людзей у штодзённым жыцці, альбо на ўзроўні супольнасці. Магчыма і таму Эўропу крыху зьдзіўляе сённяшняя Беларусь і яе паводзіны, бо беларусы як сучаснае грамадства паўставалі, абпіраючыся на цалкам іншы тып каштоўнасцяў. Мы заната эўропачэнтрычна глядзім на іншых, у тым ліку на нашых суседзяў. Нам здаецца, што іншыя таксама мусяць думаць у тых самых катэгорыях, што і мы, але гэта ня так, і іншыя зусім не абавязкова бачаць свет у нашых катэгорыях.

Польшча ўваходзіць у Эўрапейскі Звяз, і часам можна пачуць, што гэта такія цывілізацыйны выбар Польшчы. Беларусы – не прыхільнікі такога выбару. Яна хутчэй схільная далучацца з Расеяй. Як вы думаеце, гэта таксама яе цывілізацыйны выбар? Якая будучыня можа чакаць беларусаў?

- Я не футурыст, і на гэтае пытанне мне цяжка адказаць. Я магу сказаць, якія існуюць абумоўленасці ў беларускіх рэаліях. Ведаецца, Польшча заўжды лічыла сябе часткай Эўропы. Здаралася, што яна была на памежжы Эўропы, ці эўрапейскай ускрайнай – не абавязкова ў тэрытарыяльным, часам у якасным сэнсе – але пасля 1989 г., калі Польшча вярнула сабе поўную незалежнасць, не было ніякай праблемы выбару. Польшча заўжды хацела апынуцца ў заходніх структурах. Яна не з уласнай волі апынулася па-за заходнеэўрапейскім асяроддзем. Палякі з вялізнай задаволенасцю прывіталі распад сацыялістычнай сістэмы, якая прыносіла нам вялікія страты. Гэта вынікае з гаспадарчай статыстыкі. Дастаткова параўнаць статыстычныя звесткі з перадаваеных часоў, пасляваенных і з 1989 г., каб пераканацца, колькі мы страцілі ў параўнанні да Захаду цягам гэтых дзесяцігоддзяў.

А што з Беларусіяй?

- А з Беларусіяй усё ясна: усё залежыць ад таго, дзе беларусы захоцуюць апынуцца – у эўрапейскіх структурах, ці быць бліжэй да Расеі.

А ці не усё адно, калі і ўсход, і Захад больш дэмакратычныя?

- Гэта можа толькі здавацца, што адно й другое – добра. Расейцам дагтуль – ва ўсёй іхнай гісторыі – не ўдалося пабудаваць багатую дэмакратычную дзяржаву, дзяржаву вольных людзей. Я ад усяго сэрца жадаю расейцам – бо гэта таксама ў польскім інтарэсе – каб ім ўдалося пабудаваць такую дзяржаву, але пакуль што гэтага ніколі не было.

Саюз Расеі і Беларусі – тасам дрэнная ідэя?

- Я скажу так: будучыня Беларусі залежыць ад таго, ці будуць яны нацыянальна сьвядомымі, ці не, і ці будуць яны здольныя думаць у катэгорыях нацыянальнага інтарэсу. Даследаванні паказваюць, што ў сувязі з вельмі нізкім узроўнем нацыянальнай сьвядомасці беларусаў, яны кіруюцца эмоцыямі й няздольныя кіравацца нацыянальнымі інтарэсамі. Чырчэль некалі сказаў: Англія ня мае сталых сяброў, Англія мае сталыя інтарэсы. Гляньце: палякі не зусім любілі немцаў, але пасля 1989 г. яны немцаў „палюбілі”, бо шлях у Эўропу вядзе толькі празь Нямеччыну. Летувісы ня надта любілі палякаў, але пасля вяртання сваёй незалежнасці яны ведалі, што шлях у Эўропу вядзе праз Польшчу, і „палюбілі” палякаў. Беларусы любяць расейцаў. Гэта натуральна, бо яны з расейцамі звязаныя мовай і масавай культурай, аднак беларусы не беруць пад увагу таго, што шчыльная залежнасць Беларусі ад Расеі абумоўлена аб'ектыўным нацыянальным інтарэсам расейцаў. Расейцы разумеюць, што Беларусь толькі тады будзе звязаная з Расеяй, калі на чале беларускай дзяржавы будзе стаяць чалавек, які кампрамітуе Беларусь у вачох заходніх грамадстваў. Расейцы зацікаўлены тым, каб Беларусь была бедная і недэмакратычная, каб яна не праводзіла рэформаў. Толькі тады Беларусь будзе імкнуцца да Расеі.

Як гэта магчыма?

- Калі б Беларусь была свабоднай, дэмакратычнай, заможнай дзяржавай, якая рэфармуе сваю гаспадарку, яна аўтаматычна была б праходнай, хацела б увайсці ў структуры Эўрапейскага Звязу. Дарэчы, калі б Беларусь правяла рэформы, яна магла б увайсці ў Эўразвяз, як хаця б тая ж Летувя. У 1991 годзе узровень Летуві й Беларусі быў падобны. Таксама сёння Беларусь магла б быць на пазыцыі Летуві, калі б беларусы кіраваліся сваімі, а не расейскімі нацыянальнымі інтарэсамі. Я думаю, што беларусы проста не ўсведамляюць сабе таго, што Расея – якая прынамсі ў бліжэйшыя гады ня станеца чальцом Эўрапейскага Звязу ці НАТО – мае вельмі канкрэтныя інтарэсы ў сувязі з Беларусіяй. Незалежна ад таго, хто Расеяй будзе кіраваць, яна будзе зацікаўленая тым, каб Беларусь была звязаная з Расеяй, а з Расеяй звязаная толькі скампрамітаваная на Захадзе, бедная, недэмакратычная і залежная ад Расеі Беларусь. Іншая Беларусь будзе імкнуцца на Захад! Дарэчы, незалежна ад таго, любяць палякі беларусаў, ці не – таксама аб'ектыўным інтарэсам нашай дзяржавы з'яўляецца, каб Беларусь адмяжоўвала Польшчу ад Расеі. Гэта вынікае з нашага цяжкага гістарычнага досведу кантактаў з Расеяй. Нам трэба, каб паміж намі і Расеяй была беларуская дзяржава. Чым беларуская дзяржава будзе багацейшая, больш дэмакратычная, чым больш свабодная, чым далей пойдуць там рэформы, тым болей шанцаў, што Беларусь як дзяржава захавецца, і што гэтая дзяржава будзе адмяжоўваць нас ад Расеі. Гэта будзе таксама гарантыяй таго, што Беларусь увойдзе ў Эўрапейскі Звяз. Польшча аб'ектыўна зацікаўленая тым, каб такая Беларусь існавала.

Дык і беларусы гэтым павінны быць зацікаўленыя. Хто ж не хацеў бы жыць у багатой дэмакратычнай Беларусі? Гэта ж лягічна.

- З маіх размоваў зь беларусамі (калі ня ўлічваць інтэлектуалаў) часта вынікае, што беларусы няздольныя думаць у катэгорыях халодных аб'ектыўных нацыянальных інтарэсаў, як гэта робяць палякі, летувісы, ангельцы ці немцы. Беларусы кіруюцца эмоцыямі і сымпатыямі. А трэба размежваць інтарэсы дзяржавы – палітычныя ці эканамічныя – ад сымпатыяў ці антыпатыяў.

Значыць, праэўрапейская і прадемакратычная Беларусь магчыма толькі тады, калі яна будзе дзяржавай нацыянальна сьвядомага народу. А вядома, што ўзровень гэтай нацыянальнай сьвядомасці ў беларусаў малы. Ці магчымы праэўрапейскі напрамак развіцця Беларусі?

- Я б гэтага настолькі моцна не размяжоўваў і не казаў, што толькі нацыянальна сьвядома Беларусь зможа увайсці ў Эўропу. Я б сказаў лагедней, што чым больш нацыянальна сьвядомымі будуць беларусы, тым больш іх будзе прыцягваць Эўропа. Зірнем на Украіну: там найбольш нацыянальна сьвядома заходняя частка краіны (адрозненне ад та ўсходняй часткі дзяржавы). Заходняя Украіна вельмі хоча ў Эўропу, а ўсходняя – ня надта. Гляньце на Летуві: летувісы – нацыянальна сьвядома, і яны вельмі хочуць увайсці ў Эўропу. Чаму так адбываецца? Бо народ будзе тоеснасць. Вельмі спецыфічную. Наступствы гэтага такія, што народы з моцна развітай нацыянальнай тоеснасцю высока цэняць – уласную адметнасць, свой індывідуалізм, несупынна параўноўваюць сябе да іншых, і хочуць быць лепшымі, больш заможнымі. Яны здольныя ахвараваць сабой у імя будучага поспеху народу. Дзеля гэтага патрэбны нацыянальныя эмоцыі, нацыянальная лучнасць, мысленне на перспектыву.

Што з будучыняй Беларусі?

- Будучыня Беларусі залежыць ад саміх беларусаў. Сёння народы будуць сваю тоеснасць, абпіраючыся на ўласную мову і культуру. Гэта такія народы, якія імкнуцца будаваць дэмакратыю, імкнуцца разбудоваць сваю індывідуальную сферу. Беларусы, разумела, маюць шанец развіць усё гэта, але ў іх павінна паявіцца патрэба пачаць існаваць не як савецкае грамадства, не як грамадства, якое кіруецца класавасцю, не як грамадства, якое з сэнтымэнтам успрымае сваю савеску мінуўшчыну, а як грамадства, якое абпіраецца на ўласную культуру, мову – як тыя ж летувісы, расейцы, палякі, ангельцы, французы... Звярніце ўвагу, што ў выпадку расейцаў мы маем дачыненне з цалкам сфармаванымі расейскімі нацыянальнымі элітамі – у Маскве і Пецярбурзе. Расейская мова нясе ў Расеі зусім іншыя каштоўнасці, чым у Беларусі.

Як гэта магчыма?

- У Расеі яна нясе пэўную глыбіню расейскай культуры, пэўныя нацыянальныя, часам нацыяналістычныя пачуцці, схільнасць ахвараваць сабой у імя будучых нацыянальных поспехаў Расеі, схільнасць да несупыннага параўноўвання сябе да іншых народаў, імкненне выйграваць. У Беларусі расейская мова хутчэй саветызавала беларусаў, неслі я ў першую чаргу ідэю класавага мэсіянізму і давала магчымасць кантакту з іншымі народамі, але яна не давала ім расейскай нацыянальнай сьвядомасці, усіх тых нацыянальных эмоцыяў, дзякуючы якім сёння,

напрыклад, расейцы стараюцца рафармаваць сваю дзяржаву. А што ў Беларусі? Пра гэта беларусы самі найлепей ведаюць. Таму гэта ў вялікай ступені залежыць ад саміх беларусаў. Калі яны ня будуць здольныя стварыць магутную супольнасць, падобную да польскай і часткова расейскай, тады яны будуць прадыктаваны гульты на эўрапейскай арэне – нельга паміж Уралам і Альтаяй. Іншыя будуць вырашаць іхны лёс. І тады будучыня Беларусі ў вялікай ступені залежыць ад адносінаў паміж Масквой і Злучанымі Штатамі. Так што калі Запад дазволіць, а Расея ня будзе супраць, Беларусь можа стацца складовай часткай Расеі. Гэта і ад беларусаў залежыць, але сацыялагічныя даследаванні паказваюць, што раз больш, раз менш, а часам і рашучая большасць грамадства выказваецца ў Беларусі за аб'яднанне з Расеяй. Беларусы маюць поўнае права аб'яднацца з Расеяй.

У мяне такое ўражанне, што Беларусь успрымае будучае аб'яднанне з Расеяй на іншым узроўні. Ды і Расея таксама...

Беларусы, магчыма, прымуць такое рашэнне ў выніку перапляцення розных акалічнасцяў на міжнароднай арэне і канчатковага рашэння расейцаў. Расейцы дагэтуль не прынялі канчатковага рашэння, бо неабходна было б умяшчаць у беларускую гаспадарку і грамадства шмат мільярдаў даляраў. Расейцы баяцца, што трэба было б нейкі прызнак аўтаноміі беларусаў, а тады такой самай аўтаноміі пачнуць дамагацца некаторыя іншыя народы Расеі, напрыклад, татары. Маглі б нарадзіцца сепаратызмы. Расейцы баяцца таксама таго, што калі ім ня ўдасца задаволіць усе беларускія патрабаванні (а, як вядома, сёння расейская правінцыя даволі бедная, і на Расею нельга глядзець адно праз Маскву і Пецярбург), беларусы – прынамсі некаторыя – пачнуць задумвацца, ці слухна яны ўвайшлі ў склад расейскай дзяржавы. Могуць паўстаць беларускія сепаратызмы, можа адрадыцца беларускі нацыянальны рух. Таму расейцы так вагаюцца, і ня ведаюць, далучаць Беларусь, ці не. Зразумела, можа адбыцца нейкі паварот гісторыі, і тады расейцы хутка і аднакова прымуць такое рашэнне.

Шмат было такіх народнасцяў, якія зніклі, так і не сфармаваўшы народ. Беларусы – у гэтым сэнсе – моцна спозненыя. Як вы, навуковец, думаеце, ці не запозная беларусам ставацца народам? Ці ёсць яшчэ такая магчымасць? Сёння існуе шмат канцэпцый Беларусі, і саміх беларусаў, бадай, некалькі. Ці існуе яшчэ шанец, што менавіта нацыянальная вэрсія адбудовы беларускай тоеснасці ўсё ж выйграе?

Сёння значна цяжэй будаваць сваю нацыянальную адметнасць. Значна цяжэй стварыць новы народ, нават калі ён у нейкай ступені сфармаваны ў якасці сучаснага грамадства. Беларусы маюць сваю дзяржаву. Яны часта успрымаюць сваю Беларусь ў якасці нейкага рэгіёну Расеі, аднак дзяржава існуе і ўзмацняецца. Пацяляюцца новыя групы-прыклучэнні захавання Беларусі ў якасці незалежнай дзяржавы: бізнэс, моладзь, апарат улады. Беларусы не зьяўляюцца магутнай аб'яднанай супольнасцю, якая успрымала б сама сябе ў катэгорыях дыстанцы да іншых, і цвёрда рэалізавала б свае інтарэсы – як гэта адбываецца ў Эўропе, ці хача б у Расеі. Беларусы павінны гэта зразумець. Падумаць пра сваю тоеснасць! Сёння свабоду і дабрабыт бяруць менавіта з уласнай нацыянальнай тоеснасці. З эгізмаў таксама – такія рэаліі!

Аднак, я б сказаў, што ў Эўропе ўжо мінула мода на народы. Як сацыёлаг, я скажу яшчэ адну важную рэч: народы паўставалі таму, што была такая неабходнасць, бо інакш на іхныя месцы вымушанае было б паўстаць нешта іншае. Народы паўставалі таму, што сядзе – некалі пераважная большасць грамадства – раней былі замкнёны ў малых клясных-вясковых супольнасцях, і ім дастаткова была тутэйшая, аднак прыйшоў час, калі яны пакінулі свае малыя супольнасці і пачалі урбанізавацца. Прыяжджалі ў гарады, пачыналі працаваць у фабрыках. Трэба было стварыць ідэалогію, новую сыстэму каштоўнасцяў, грамадскія катэгорыі, якія апісвалі б людзям новы свет, у якім яны апынуліся. Ім трэба было растлумачыць, хто такія „нашыя“, і хто такія „чужыны“, наколькі вялікі наш свет, што такое „добра“, і што такое „дрэнна“. Гэтыя катэгорыі, у прынцыпе, былі нечым новым. У XIX ст. і пазней фармавалася таксама клясавая ідэалогія. Рабочым у XIX ст. было вельмі цяжка, і таму ў 1848 г. у сваім „Камуністычным маніфэсце“ Маркс напісаў, што „рабочыя ня маюць айчыны“, бо яны ня мелі ўласнасці, а значыць, і не былі да канца вольнымі людзьмі. Маркс разлічваў, што сучасныя грамадствы будуць арганізаваны вакол клясавай ідэалогіі. Яна сапраўды па-свойму апісала новым рабочым і былым сялянам штораз больш масавы свет. Аднак паўсталі другія ідэалогіі – нацыянальныя, і высветлілася, што гэта яна перамагла на пераважнай тэрыторыі Эўропы.

Іншымі словамі, перспектывы перад беларусамі нецікавыя...

Вазьміце пад увагу механізм: калі нейкае грамадства прыняло нейкую ідэалогію, сыстэму каштоўнасцяў, і

грамадскую лучнасць, якая апісвае ім новы свет, калі на падставе гэтага пабудавалі новае сучаснае грамадства, страта ўсяго гэтага на карысць чагосьці хача б і падобнага – ідэалогіі, якая таксама сущэльна апісвае свет – нацыянальнай ідэалогіі, вымагала б, каб быў нейкі механізм, а я яго ў Беларусі ня бачу. У XIX ст. гэты механізм быў выразны: сялянам трэба было растлумачыць, у якім свеце яны апынуліся, бо яны ўпершыню з нечым падобным сутыкаліся, а калі населеным свет даўно ўжо растлумачылі, калі людзі прынялі гэтую ідэалогію і знайшлі сваё месца ў гэтым свеце, цяпер – тэарэтычна – павінен паўстаць механізм, які знішчыў бы гэтую ідэалогію, каб потым на яе месцы паявілася новая – нацыянальная.

Патрэбнае нешта, што апраўдала б радыкальны паварот? Адкуль мае паявіцца такі механізм? Ці ёсць тут нейкі рэзультат?

Таму беларусы і не вяртаюцца да сваёй нацыянальнай тоеснасці. Я ня бачу раптоўнага працэсу вяртання да беларускай мовы, ня бачу, каб мову абаранялі на беларускія нацыянальныя каштоўнасці. Больш за тое, я заўважаю, як беларусы лічаць сябе „талерантнымі“, бо неталерантасць яны вельмі часта асацыююць з нацыянальным светагледзім, які яны – у сваю чаргу – асацыююць з нацыяналізмам. Бо сапраўды, і нацыянальная ідэалогія, і нацыянальная лучнасць і нацыянальны светагляд прычынова пярэчаць клясавай ідэалогіі. Значыць, беларусы ў значнай сваёй колькасці адмоўна ўспрымаюць беларускую нацыянальную ідэалогію, прыпісваючы ёй нацыяналізм ці неталерантасць. Трэба было б задумацца, які механізм мог бы паявіцца ў сённяшнім паўнаважным, сучасным беларускім грамадстве, пабудаваным паводле клясавых каштоўнасцяў, каб ён знішчыў гэтыя савецкія, клясавыя каштоўнасці і прымусяў людзей прыняць нацыянальныя каштоўнасці. Я такога механізму ня бачу, хача і выключыць нічога нельга.

Значыць, беларусам трэба было б адкрыць нешта новае таксама для свету? Усё гэта гучыць даволі псымстычна, бо з вашых словаў вынікае, што Беларусь хутчэй за ўсё застанеца ў сфэры расейскіх уплываў, а значыць, беларусы ня змогуць адрадыцца сваю нацыянальную тоеснасць, надалей будуць „нібы-народам“?

Вядзецца, каб не было так сумна, я б сказаў, што псыміст – гэта добра пайфармаваны аптыміст. Паўтаруся: я ня ведаю, якой будзе будучыня Беларусі, і лічу, што яна залежыць ад гульты сілаў паміж Усходам і Захадам. Скажу толькі, што мне, як паляку, вельмі хацелася б (дарчы, як паказваюць мае кантакты з беларусамі, часта менавіта мне найбольш гэтага хочацца, а не самім беларусам) каб Беларусь была дзяржавай трывалай, багатай, дэмакратычнай, празрапайскай, і каб яна апынулася разам з намі ў Эўрапейскім З'вязе. Нямецчына была вельмі зацікаўлена тым, каб Польшча ўвайшла ў Эўраз'вяз, бо ім не хацелася быць мяжой З'вязу. Яны не хацелі, каб за іхнай усходняй мяжой была нейкая неакрэсленая дзяржава, якая не ўваходзіць у склад З'вязу. Яны проста не хацелі праблемаў, і таму імкнуліся перасунуць мяжу Эўропы далей – на Буг. А Польшча зацікаўлена тым, каб перасунуць гэтую мяжу за Віцебск і Марігёў, каб Беларусь была часткай багатай і дэмакратычнай Эўропы. Гэта мой эгаістычны польскі нацыянальны пункт гледжання. Я ня ведаю, што будзе з Беларусіяй. Мне лягчэй сказаць, чаго б мне хацелася, і што з нашага пункту гледжання было б добрым. Дарчы, тут нашыя і беларускія інтарэсы не разыходзяцца. Прычым я разумею, што глупствам было б заахвочваць беларусаў спыніць сваю лучнасць з расейскай культурай. Гэта натуральна, што калі беларусы значна мацней звязаныя з Расеяй, чым з Эўропай, у культурніцкім, моўным сэнсе, дык гэтае пачуццё блізкасці, культурная лучнасць, сяброўскія, часта сямейныя кантакты трэба захоўваць. Але адначасова я ахвотна бачыў бы Беларусь на палітычным (у сэнсе ладу і пэўных дэмакратычных навываў) узроўні, і гаспадарчым (у сэнсе рынкавых гаспадаркі, заможнасці грамадства) у Эўропе. Такі мой ідэал. Мой польскі ідэал. Наколькі мне вядома, беларускі ідэал моцна адрыніваецца ад майго.

Беларусы не зьяўляюцца магутнай аб'яднанай супольнасцю, якая успрымала б сама сябе ў катэгорыях дыстанцы да іншых, і цвёрда рэалізавала б свае інтарэсы – як гэта адбываецца ў Эўропе, ці хача б у Расеі. Беларусы павінны гэта зразумець. Падумаць пра сваю тоеснасць! Сёння свабоду і дабрабыт бяруць менавіта з уласнай нацыянальнай тоеснасці. З эгізмаў таксама – такія рэаліі! Мы, палякі, уваходзім у Эўрапейскі З'вяз, і мы бачым, што гэта яшчэ і супольнасць эгізмаў, гэта барацьба інтарэсаў розных народаў. Гэтыя народы вельмі рашуча змагаюцца за свае інтарэсы – глянцё на немцаў з французамі – і мы таксама гэтак робім. Калі б у З'вяз увайшлі беларусы, яны таксама мусілі б у гэтую барацьбу ўключыцца... Я ня налда бачу ў сённяшніх беларусах здольнасць да барацьбы за ўласныя інтарэсы. Я жадаю ім, каб мае мары пра багатую, замужную і дэмакратычную Беларусь здзейсніліся.

Дзякуй вам за размову. Аляксандр Навіцкі.

“Дрэны чалавек ніколі

добрага карава не спячэ”, —

так лічыць Наталля Кніга з Касцянеў

Сяргей ЧЫГРЫН

За некалькі гадзін да нашага прыезду Наталля Кніга дастала з печы дзесяць прыгожых караваў і раскладала іх на сталі ў невялікіх пакоях. Яшчэ ў сенах прыемны водар літаральна разрываў насы, і здавалася, што больш смачнага паху, чым ад гэтых пірагоў, мы ніколі ў жыцці не чулі.

Калі мы прайшлі ў пакой і ўбачылі гэтыя прыгожыя выпечаныя хлебныя вырабы, то падумалася: якія ж залатыя рукі ў Наталлі — звычайнай вясковай жанчыны. Жыве яна са сваім мужам Аляксандрам у вёсцы Касцяні Слонімскага раёна. Гаспадар працуе лесніком, а Наталля ўвixaецца дома. Бо яшчэ хапае сіл, каб трымаць вялікую гаспадарку: і конь ёсць, і кароўку маюць, і парсючка з курчакма даглядаюць. Дзеці ўжо дарослыя, жывуць у розных месцах Гродзеншчыны. Але вельмі часта яны наведваюць бацькоў. І на калядныя святы зноў усе збіраюцца разам. І да іх прыезду Наталля абавязкова напачэ пірагоў і караваў.

Прысеўшыся каля стала з каравамі, гутарку з Наталляй мы пачалі з пытання: як наогул рыхтуецца цеста і выпякаецца такая прыгажосць?

— Цеста я вымешваю каля гадзіны. Бо, калі яго добра не вымесіш, яно не падыйдзе. Потым цеста стаўлю ў цёплае месца, каб яно падыйшло. За гэты час раблю шшышкі і падпальваю печку. Шшышкі пасля саджаю на падрыхтаваныя булкі і ўсё стаўлю ў печ, — пачала расказваць жанчына...

Каму толькі не пляка караваў Наталля Кніга: і калгасам на дні ўраджаю, і на розныя выставы і фестывалі, і прыватным асобам, бо людзі просіць спячы каравай і на дзень нарадзжэння, і на вяселле, і на святы. І многія яе хлебныя вырабы на фестывалях і кірмашах атрымлівалі першыя прызы.

— Дрэны чалавек ніколі добрага карава не спячэ, — прызналася шыра Наталля. — У пірагі і каравай трэба ўкладваць душу. І калі рашчыняю цеста, стаўлю яго ў печ, то заўсёды з Богам, Бог і дапамагае мне ў гэтым. У 2003 годзе я спякла 63 караваі. Пляка я каравай і сваіму сыну на вяселле. Нікому не даверыла, а пляка сама. Казалі некаторыя вясковыя, што так нельга рабіць, але я пяку ад душы і спадзяюся, што мой каравай прыносіць толькі шчасце і смач.

Калі Наталля Кніга пайшла на пенсію, то вырашыла чымсьці заняцца, бо без працы ў вясковай хаце сядзець не змагла. Вось і пачала выпякаць караваі, якія навучылася рабіць самастойна.

Жыццёвы лёс гэтую жанчыну не песьціў, бо хапала ў яе жыцці ўсяго. Разам з першым сваім мужам спадарыня Кніга ўсё жыццё працавала на чыгуны на станцыі Грыні. А калі муж трыццаць гадоў назад памёр, яна пераехала ў Касцяні і другі раз выйшла замуж. Наогул Наталля Кніга трыццаць сем гадоў адпрацавала рабочай на чыгуны і аб гэтым зусім не шкадуе.

А яшчэ Наталля прызналася, што з дзяцінства піша вершы. Аднойчы, калі вучылася ў трэцім класе, яна напісала верш пра свой хутар і лес. Але ў школе настаўнікі казалі, што дзяўчынка спісала верш з нейкай кнігі. Тая крыўда не пакідае яе і цяпер. Хача і сёння сяды-тады вясковая жанчына спрабуе пісаць. Найлепш за ўсё ў яе атрымліваюцца прыпеўкі. Гадоў дзесяць таму рэспубліканская газета “Звязда” праводзіла конкурс прыпевак пра нашыя жыццё. Адной з пераможцаў была і наша жмялячка. Дзе яе прыпеўкі нават увайшлі ў кнігу “Народ спявае пра сябе”, што выйшла ў 1994 годзе ў Мінску. ...

Кофту модную намыла

І спаднічку вузкую.

Не чапайце маю мову,

Мову беларускую.

Некалі Наталля Кніга часта выступала са сваімі прыпеўкамі на розных сцэнах. І людзі любілі яе слухаць не менш, чым смакаваць выпечаныя ёю караваі.

Цяпер такая мажлівасць надарэцца рэдзей. Але караваі і пірагі пякуцца па-ранейшаму часта. І калі мы пакідалі хату Наталлі і Аляксандра, гаспадары пачаставалі нас караваем і пажадалі ў Новым годзе здароўя і шчасця. Гэтага хочацца пажадаць і ім таксама.

Праваслаўны і каталіцкі вялікадні ў 2004 годзе супалі

Кір. БЕЛТА

Праваслаўны і каталіцкі вялікадні ў 2004 годзе супалі: хрысціяне ўсяго свету будуць адзначаць гэта вялікае свята ў адзін дзень — 11 красавіка. Гэта звязана, з розніцай у вылічэнні дня вясновага раўнадзенства ў юльянскім і грыгарыянскім календарях, паводле якіх святкуюць усходнія і заходнія хрысціяне.

Малітва за Беларусь

Рукой Купалы напісана...

Пад музейным шклом у Купалавым доме - усе прыжыццёвыя і паэзічныя выданні Вялікага Песняра. Усе, акрамя самага апошняга - толькі што завершанага. Дзесяць кніг поўнага, 9-томнага акадэмічнага Збору твораў класіка не змясціліся ў вітрыне, выстаіліся "плячо ў плячо" на асобным століку, і да іх, выпраменьваючых мяккае святло, так і карцела дакрануцца рукой. Дакрануцца - праз плынь дзесяцігоддзяў - да Яго рукі, агменю Яго сэрца, што падарылі беларусам, чалавецтву і вечнасці несьмартны і незаменны скарб.

- Пад гэтымі вокладкамі ўпершыню змешчана ўсё выданае на сёння, што занатаваў пяром ці алоўкам сам Купала, - сказаў, адкрываючы ўрачыстую прэзентацыю, дырэктар Літаратурнага музея Янкі Купалы Сяргей ВЕЧАР. - Тут - канчатковыя варыянты і чарнавыя накіды вершаў, п'ес, публіцыстычных артыкулаў, эпістальная спадчына, пераклады, дарчыя надпісы, службовыя і асабістыя дакументы. Тут - летапіс яго жыцця, гісторыя імклівага ўзлёту магутнага таленту да класічных вышыняў. І - трагічныя часы, калі Муза пазта змаўкала...

Незвычайнай, знакавай падзеяй у нацыянальнай культуры і духоўным жыцці ўсяго грамадства назваў выданне Поўнага збору знаны навуковец, член-карэспандэнт НАН Беларусі прафесар Міхась МУШЫНСКІ, які ўклаў душу і апантанасць у "дырыжорства" вялікай калектыўнай працы, што доўжылася цягам дзесяці гадоў.

- Гэта шчасце і радасць - быць сярод цудоўных людзей - калег па акадэмічным Інстытуце літаратуры, супрацоўнікаў Купалавага музея, архівістаў, тэксталагаў і многіх іншых, хто быў захоплены і цалкам аддадзены адказнай справе. Хто шчыраваў не па ўказанні зверху, бо гэта было не дзяржаўны заказ, а па загадзе ўласнага сэрца. Іх любоў да пазта, да Беларусі, якой жыў і дзеля якой тварыў наш Прарок, часам пераадоўляла немагчымае. Дакрананне да яго ўнутранага свету, яго велічы натхніла і ўзбагаціла, узяло наша самаўсведамленне ў адстойванні нацыянальнай ідэі, каб Бацькаўшчына заняла свой "пачэсны пасад між народамі"...

- І вось перад намі гэты чуд, гэтае свята, да якога прышчапачае душа. Поўны, без цэнзарскіх уразанняў, Купала - неацэнны дар нашаму народу, сведчанне творчага патэнцыялу і патрыятычнага духу лепшай часткі сучаснай беларускай інтэлігенцыі. Па такіх грунтоўных выданнях цывілізаваны свет ацэньвае інтэлектуальную сталасць нацыі. А ў нас жа ёсць яшчэ і Колас, і Гарэцкі, і выдатнейшы, але ўсё яшчэ малавядомы пазт, прэзізі і публіцыст Змітрок Бядуля, многа іншых талентаў, што чакаюць свайго часу, каб паўстаць перад чытачом на поўны свой рост. Перакананы: не сілай, не зброяй, а стваральнай любоўю, дасягненнямі ў навуцы і культуры адродзіцца і ўзімцецца ў свеце наша Радзіма!

Бліскучы майстар Купалаўскай сцэны Віктар МАНАЕЎ падзяліўся даўнім уражаннем ад знаёмства з тады яшчэ забароненай п'есай геніяльнага творцы - трагікамедыяй "Тутэйшыя". Тады нават не мог уявіць сабе, што яго запаветная мара сыграць ролю Мікіты Зносака спраўдзіцца з набыццём Беларуссю сваёй дзяржаўнасці. Але і зараз нестарэжучы шэдэўр аб самым галоўным, хвалючым - лёсе шматпакутнай Бацькаўшчыны - не ў міласці маючых уладу. Спектакль у Тэатры імя Купалы спрабавалі адлучыць ("адключыць") ад тых, каму ён прызначаны, каму адрацавана кожнае слова творцы.

Многія выдатныя яго творы, у савецкі час закратаваныя ў спецахках, былі невядомыя шырокаму чытачу. А зараз вяртаюцца да яго ва ўсёй сваёй красе і чараўнічай сіле. Але... Гартую 2-ю кнігу 9-га тома Збору і натыхаюся на цікавую звестку: калі ў 1908 годзе выйшаў у свет першы зборнік Купалавай паззіі "Жалейка", газета "Минское слово" назвала яго творы ні больш ні менш як падполнымі пракламацыямі, напоўненымі "самой беспабашнай ложью и неизбежными призывами к бунту". Маючыя ўладу і іх паслугачы ва ўсе часы ўкрыжоўваюць слова праўды і мужнасці. Яны баяцца яго і таму пераследуюць, не пускаяць да людзей. Ды яно правівацца праз усе заслоны і набывае неўміручасць у сэрцах сучаснікаў і новых пакаленняў - як сама зямля, што спаралзіла Прарока.

...Кожны радок, кожны эпізод, кожная драбніца, датычныя да вялікага жыцця, поўняцца глыбокім сэнсам і бязмерна дарагія нам, сённяшнім і заўтрашнім. Ну вось хоча бы гэты - быццам бы звычайны, прэзізі дакумент 1921 года, падчас прэзентацыі перададзены Купалаўскаму музею знаным навукоўцам, супрацоўнікам Нацыянальнага архіва Беларусі Віталем СКАЛАБАНАМ. З Наркам-асветы, дзе працаваў пазт, у тагачасны Савет гарадской гаспадаркі Мінска прыйшла заява з просьбай "...не отказать в выдаче сотруднику академич.центра Ивану Лушевичу (Янку Купале) двух

сотен кирпича и двух возов глины для починки печи в его квартире по Захарьевской улице д.135, кв.1." Так і ўяўляеш сабе разруху пасля грамадзянскай вайны, прамёрзлы, з разваленай печчу дом (там цяпер - Музей І з'езда РСДРП) - і пазта, які, нягледзячы ні на што, не выпускае пяра з заледзянелых рук. І на паперу кладуцца радкі вершаў і публіцыстычных твораў, якім накіравана стаць класікай і не састарэць, узімаць дух суайчыннікаў у змаганні за лёс незалежнай і шчаснай Бацькаўшчыны.

Усе, хто браў слова ў той урачысты дзень, - старшыня Міжнароднага фонду Янкі Купалы прафесар Вячаслаў РАГОЙША, літаратуразнавец Тэрэза ГОЛУБ, старшыня Беларускага фонду культуры Уладзімір ГІЛЕП і іншыя, які ўсе прысутныя, успрымалі падзею, з нагоды якой сабраліся, як глыбока асабістае і разам з тым маштабнае свята, што павінна стацца агульнадзяржаўным. І сышліся на тым, што выхад акадэмічнага збору варты адзначыць куды больш шырока і галосна, чым у музейных сценах, - чаму б не ў Купалаўскім тэатры, не толькі для вузкага кола? Такое выданне - каштоўнасць для народа, якому зараз, у зломны момант сваёй гісторыі, калі "стаім мы перад будучыняй нашай", можа як ніколі патрэбен Купала з яго поклічным, палымным словам любові да Беларусі. І гэты Збор - не апошні дар: трэба рупліцца аб новых выданнях і перавыданнях - успамінаў аб Песняру, кнігі вершаў і публіцыстыкі "Жыве Беларусь!", Купалавай энцыклапедыі...

Настроў прасветленай, узрушанай радасці панаваў у Купалавым доме, дзе ў той вечар у выкананні заслужанай артысткі Таццяны МАРХЕЛЬ гучала крынічная народная песня, з якой узяў выток талент генія, а ў выкананні кіраўніка тэатра "Зыніч" Галіны ДЗЯГІЛЕВАЙ і маладых артыстаў Тэатра беларускай драматургіі - творы Прарока, якія бярэ з сабой у жыццёвую дарогу ўжо не адно пакаленне. Стаіўшы дышанне, слухалі ўсе далейшыя да нас у запісе голас самога Купалы. І - голас другога незабыўнага песняра - Уладзіміра Мулявіна. Ён спяваў славутою пазтаву "Малітву", і чуно было, як у выдатнага артыста ад усхваляванасці перанілае дышанне:

*Я буду... маліцца... і сэрцам, і думай,
Распетаю... буду маліцца душой,
Каб чорныя долі з мяцеліцай шумай
Не вылі над роднай зямлёй, нада мной...*

Будзем маліцца і мы, паўтараючы выпеленыя ў трапяткой душы словы і працаваць дзеля будучыні, да якой вялікі сын беларускай зямлі няўхільна вядзе свой народ.

Святлана КЛІМЕНЦЕНКА (Нар. Воля)

Леанід ЛЫЧ, доктар гістарычных навук, прафесар

...А іншым не было чаго сказаць?

10-12 снежня мінулага года ў Мінску адбылася міжнародная навукова-практычная канферэнцыя па праблеме "Міжкультурны дыялог у Беларусі: нацыянальна-культурнае і духоўнае развіццё ва ўмовах глабалізацыі". Ініцыятарам канферэнцыі выступіла ЮНЕСКА, а галоўны абавязак па яе правядзенні быў ускладзены на Нацыянальны навукова-асветніцкі цэнтр імя Францішкі Скарыны пры Міністэрстве адукацыі Рэспублікі Беларусь. Заслуга ў гэтым як колішняга яго кіраўніка Адама Мальдзіса, так і сучаснага - Любові Уладзікоўскай-Каналіянкі.

Дарэчы, па ініцыятыве таго ж ЮНЕСКА ў 2002 годзе ў Мінску ладзіўся сімпозіум "Разнастайнасць моў і культур у кантэксце глабалізацыі" - вельмі блізка сваёй тэматыкай да згаданай канферэнцыі. Варта парадавацца, што сусветная цывілізацыя, у тым ліку і народы-гіганты, нарэшце зразумелі найвялікшую трагедыю знікнення з аблічча зямлі не толькі малалікіх афрыканскіх, азіяцкіх, паўднёваамерыканскіх ці аўстралійскіх плямёнаў, але і некаторых народаў колькасцю ў некалькі мільёнаў чалавек.

Гэтыя шкодныя для ўсяго чалавецтва працэсы паглынання адных народаў іншымі асабліва інтэнсіўна праходзяць у краінах. палітычныя ўлады якіх не працягваюць зацікаўленасці ў захаванні іх народамі сваёй культурна-моўнай адметнасці. Прагрэсіўныя арганізацыі свету бяруць на сябе дапамогу такім народам, бо не жадаюць, каб планета Зямля беззваротна губляла сваю культурна-моўную разнастайнасць, а значыцца - прывабнасць і прыгажосць.

Апошнім часам цывілізаваны свет усё больш пільную ўвагу скіроўвае да стану культурнага развіцця Беларусі. Як бы афіцыйныя ўлады ні стараліся пераканаць у адсутнасці ў нас праяў асіміляцыйнага характару ў дачыненні ды тытульнай нацыі, з гэтым мала хто можа пагладзіцца.

Як вядома, у маі 1995 года ўладныя структуры краіны пайшлі на небяспечны эксперымент у галіне моўнай палітыкі. Праз рэферэндум яны ўявілі юрыдычнае дзяржаўнае беларуска-рускае дзюхмоўе. Такай заганавай практыкай не ведалі і не ведаюць у фішых краінах (за

выключэннем каланіяльна-залежных) з адной карэннай, тытульнай нацыяй. Пры дзяржаўным дзюх-ці шматмоўі, да прыкладу, у Бельгіі альбо Швецыі, кожны з носьбітаў той ці іншай мовы мае тут сваю этнічную тэрыторыю, чаго нельга сказаць пра Беларусь. Аднак гэта не перашкодзіла яе моцна ўлюбёнаму ў філалогію кіраўніцтву заплюшчыць на гэта вочы. Настойлівыя патрабаванні нацыянальна-свадомай грамадскасці спыніць дыскрымінацыю роднай мовы засталіся непачутымі ўладай. Яна, як у горшыя часы паланізацыі і муравёўскай русіфікацыі, працягвае курс на далейшае паглыбленне культурна-моўнай асіміляцыі свайго народа.

Са сказанага лёгка зразумець, чаму на канферэнцыі моўная праблема была вынесена ў ранг самых актуальных. Многія з выступоўцаў грунтоўна, панавуковаму прааналізавалі прычыны заняпаду сацыяльнай ролі роднага слова карэнных жыхароў краіны, прапанавалі даволі эфектыўныя шляхі гарманізацыі выкарыстання беларускай і рускай моваў у грамадскім жыцці. Дасягнуць гэтага нельга інакш, як шляхам выкарыстання ўласнага і чужога вопыту дзяржаўнага рэгулявання моўных працэсаў.

Ва ўдзельнікаў канферэнцыі было зразумелае жаданне пачуць бачанне вострай праблемы не толькі з вуснаў заклапочаных навукоўцаў, але і саміх дзяржаўных дзеячаў. Але, на жаль, прынышова важнага ад апошніх не ўдалося пачуць. Зразумела: пры колькаснай перавазе рускамоўных дзяржчыноўнікаў цяжка чакаць карэннай перабудовы палітыкі ў гэтым накірунку.

Цалкам апраўданым было абмеркаванне ролі інтэлігенцыі ва ўзмацненні кансалідацыйных працэсаў беларускай нацыі. Кідаецца ў вочы востры недахоп інтэлігентных людзей, здольных будаваць сваю дзейнасць у адпаведнасці са святмымі для нас нацыянальнымі ідэаламі, рашуча адстойваць іх. У выніку мы не ў стане забяспечыць такімі кадрамі многія адказныя ўчасткі грамадскага жыцця, дзе нацыянальны фактар павінен адыгрываць вырашальную ролю.

Вельмі недарэчна, што, да прыкладу, нават беларускамоўныя драматычныя тэатры даводзіцца ўкамплектоваць кадрамі, не здольнымі дасканалы гаварыць па-беларуску. Ніводная вышэйшая ці сярэдняя спецыяльная навукальная ўстанова, за выключэннем беларускамоўнай, не дае спецыялістаў, якія былі б у стане працаваць у рэжыме рэальнага беларуска-рускага дзюхмоўя. Калі ў бліжэйшыя гады большыя сучасных і новых пакаленняў не стане носьбітам беларускіх культурна-моўных традыцый, нам нічога добрага не абячае далейшае паглыбленне працэсаў глабалізацыі. Яны аб'ектыўна бязлітасныя да народаў, якія не трымаюцца сваёй справяднай духоўнай спадчыны.

Вялікая шкода грамадству - "ўцешка мазгоў". За мяжой нашы таленты аплачваюцца куды лепш, чым дома. Але здаўна суровым пакараннем для сябе лічылі нашы продкі змушанае расстанне з родным домам (сярод іх былі ўдзельнікі паўстання Талэвуша Касішоўкі, нацыянальна-вызвольных паўстанняў 1830-1831, 1863-1864 гадоў). У наш жа час па-за межамі Бацькаўшчыны апынулася нямала маладых людзей, бацькі якіх часам выдаюць сабе за шчырых прыхільнікаў беларускага Адраджэння.

Шкада, што на канферэнцыі ад сучаснай палітычнай эліты выступіў з дакладам толькі старшыня Камісіі па справах адукацыі, навукі, культуры і навукова-тэхнічным прагрэсе Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Рэспублікі Беларусь Ігар Катляроў. Магчыма, іншым не было чаго сказаць?

...Канферэнцыя скончылася, але творчая дзейнасць яе ўдзельнікаў не спынілася. Ім належыць выпрацаваць "Асновы стратэгіі нацыянальна-культурнага і духоўнага развіцця Беларусі ва ўмовах глабалізацыі". У гэтых варунках было б пажаданым разгарнуць у дмакратычнай прэсе сур'ёзную, уважаную гаворку па праблеме выратавання беларускага народа ад негатыўных наступстваў глабалізацыі - незалежна ад таго, з якога боку яны ўрываюцца ў нашу краіну. Выказаныя ў прэсе каштоўныя прапановы з задавальненнем былі б прыняты ў Нацыянальным навукова-асветніцкім цэнтры імя Ф.Скарыны, калектыў якога выконвае асноўную ролю ў стварэнні вышэйназванай канцэпцыі. Зараз тут ідзе падрыхтоўка да выдання матэрыялаў канферэнцыі, у якіх знайшло даволі глыбокае і аб'ектыўнае адлюстраванне сучаснага нацыянальнага жыцця. Трэба імкнуцца раскатураць, будзіць ад лётарычнага сну нашу інтэлігенцыю, якая нарэшце павінна сваім прыкладам паказаць, як трэба шанаваць і прымнажаць духоўныя скарбы Бацькаўшчыны.

Ад выдаўца...

Дзеля спраўнейшае дзейнасці выдавецтва, просім перасылаць чэкі-ахвяраванні на выдавецкі фонд газеты толькі на імя Nikolas Prusky. Дзякуем!

Клінтанам ні Лукашэнка, ні ягоныя папеленнікі амерыканскім бокам запрошаныя не былі.

Беспрэздэнтны для кароткага візіту амерыканскага прэзідэнта выпадак - сустрэча з лідэрам апазіцыі двойчы на дзень - красамоўна сведчыў, якія сілы падтрымлівае Амерыка. Масква, аднак, мела іншыя планы.

Шлях да дыктатуры

15 студзеня 1994 года была кіраўнікі кампартыі Літвы Ермалавічус і Буракіявічус былі дэпартаваныя ў Літву. 19 студзеня некаторыя дэпутаты паліцыі акцыю незаконнай і запатрабавалі правесці закрытае пасяджэнне Вярхоўнага Савета.

Паводле міжнародных дамоў, Беларусь абавязана была выдаць асоб, супраць якіх была ўзбуджана крымінальная справа, - і гэта пашырэнне на сесіі міністр замежных спраў П.Краўчанка. Але - пасля выканання ўсіх працэдур. Праблема была ў тым, што да таго часу ў беларускім заканадаўстве не былі адпрацаваныя тыя самыя працэдур. Зрэшты, галоўны элемент у падобнага кшталту выпадках - гэта дазвол пракурора (у некаторых краінах - судзіі). Дазвол Генеральнага пракурора Васіля Шаладонава на экстрадыцыю Буракіявічуса і Ермалавічуса існаваў.

Шаладонава, аднак, дэпутаты "даравалі". Увесь гнёт быў абрынуты на Ягорава і Шырковіскага.

Між іншым, гэта быў не першы выпадак выдачы Літвы асоб, якіх абвінавачвалі ў злачынстве, - але ранейшыя не мелі рэзанансу. Летам 1993 года расійскія міліцыянты з аўтаматамі захапілі на тэрыторыі Віцебскай вобласці двух беларускіх бізнесоўцаў і тыдзень пратрымалі іх у ізалятары ў Расіі, нават не праймавалішы беларускі бок. Пра гэта гаварылася на сесіі ВС - фармальнасьць дэпутатаў ніяк не зрагавала на галт да сваіх жа супрамадзян: у іх свядомасці Беларусь і Расія ўсё яшчэ стаяліся адзінай дзяржавай са сталіцай, зразумела, у Маскве.

Зрэшты, мяркую, і лёсы літоўскіх камуністаў іх цікавілі не вельмі. Галоўным было іншае: з'явілася нагода расправіцца з тымі, хто, на думку кіраўніцтва СМ, мог перашкодзіць канчаткова замацаваць уладу.

На сесіі Апазіцыя БНФ абараняла Шырковіскага і Ягорава (унікальны выпадак - дэмакраты абаранялі генерала КДБ). Шушкевіч - маўчаў. Рашэнне парламенцкай большасці Ягораў і Шырковіска былі адпраўлены ў адстаўку; у выніку Шушкевіч страціў падтрымку ў сілавых структурах.

Зрэшты, некаторым здавалася, што і ў такой сітуацыі ў Шушкевіча застаецца значна больш важка падтрымка - прэзідэнт Расіі. Дарадца Шушкевіча Іван Сцяпура неаднаразова мне казаў, што ў самы крытычны момант Ельцын патэлефанаваў Кебічу, загадаў: "Не чапай!" - і ўсё абдысца. Не сумняваюся, што калі б патэлефанаваў - так і было б. Але - не патэлефанаваў.

26 студзеня Шушкевіча адправілі ў адстаўку. Дэпутаты апазіцыі БНФ, як і ў ліпені 1993-га, зноў блакіравалі галасаванне, але супраць Шушкевіча выступілі ўжо і "цэнтралісты" на чале з Карпенкам ды Ганчарам, і нашых галасоў проста не хапіла.

Памятаю, што ў момант, калі ішоў падлік бюлетэняў, перадалі сумную вестку з Масквы пра смерць Алеся Адамовіча.

Шушкевіча знялі "за непрыняцце мер па барацьбе з карупцыяй, адсутнасць кантролю за дзейнасцю праваахоўных органаў і правую асабістай няспіласці". Старшынёй Вярхоўнага Савета быў абраны Мечаслаў Грыб - былы кіраўнік Камісіі ВС па справах абароны і барацьбы са злачыннасцю. Абсурднасць сітуацыі была ў тым, што ў адпаведнасці з Канстытуцыяй Шушкевіч мог кантраляваць праваахоўныя органы менавіта і толькі праз Камісію Грыба.

"Скончылася бытанная кар'ера бытаннага палітыка", - трыумфальна заявіў на прэс-канферэнцыі пасля адстаўкі Шушкевіча Віктар Ганчар.

Насамрэч - скончылася беларуская дэмакратыя. У сакавіку апазіцыя БНФ адмовілася галасаваць за Канстытуцыю - папярэдзіўшы, што ўвядзенне прэзідэнцтва непазбежна прывядзе да дыктатуры. Але Канстытуцыя была прынятая з грубымі парушэннямі Рэгламента Вярхоўнага Савета. Шлях да дыктатуры быў адчынены.

Разуменне са спазненнем

15 студзеня 1994 года ў "Народнай газеце" - тагачасным выданні Вярхоўнага Савета - быў змешчаны артыкул Зянона Пазыняка "О русском империализме и его опасности". Артыкул друкаваўся па-расійску, што было неўласціва Пазыняку да таго часу для газеты "Советская Белоруссия". Рэдактар "СБ" Ігар Асініскі адмовіўся друкаваць артыкул - затое змясціў на старонках сваёй газеты гнёўную водпадведзь аўтару.

Галоўнаму рэдактару "Народной газеты" Іосіфу Сярэдзічу сапраўды спатрэбілася выявіць журналістыку ды і проста чалавечую мужнасць - у тых выразках, у якіх Пазыняк напісаў пра ўсходняга суседа, пра Расію, на працягу апошніх дзесяцігоддзяў, здаецца, не пісаў ніхто.

І наўрад ці ў гісторыі беларускай публіцыстыкі знойдзецца яшчэ адзін артыкул, які б выклікаў такую колькасць рэзка негатывных ацэнак. Парадокс, аднак, у тым, што сёння калі не ўсё, дык абсалютная большасць высноў таго артыкула ўспрымаюцца як набор аксіёмаў - на вэлікі жаль, актуальных, як і кожная аксіёма.

Я не збіраюся аналізаваць гэты ўжо хрэстаматычны артыкул - яго можна пачытаць у зборніку "Беларуская думка XX стагоддзя: філасофія, рэлігія, культура" (склад. Юрый Гарбінскі. Варшава, Інстытут славістыкі Польскай акадэміі навук, 1998), куды ён уключаны нароўні з працамі М.Багдановіча, А.Лушчэвіча, Ю.Халодзі, У.Конана.

Але можна меркаваць, што калі б асноўныя тэзы яшчэ тады, у студзені 1994-га, былі праналізаваны і асэнсаваныя - дэмакратычныя сілы пазбавіліся б ілюзіі адносна ўплыву ўсходняга суседа на падзеі ў Беларусі. Прыгадаем хача б, якую ролю адыграў "маскоўскі дэсант" Чарнамырдына-Селязнёва ў лістападзе 1996 года, калі быў правалены зусім рэальны імплімент Лукашэнка. Ці ілюзіі на падтрымку

Тое, што магло быць усвядомлена яшчэ дзесяць гадоў таму, усё больш каму робіцца відавочным цяпер. Страчаных гадоў, аднак, шкада.

Прага.

Хрыстос ПУРГУРЫДЭС:

"Да тых, хто маўчыць, свабода сама па сабе не прыходзіць..."

Еўропа падтрымала жорсткую рэзалюцыю па зніклым у Беларусі

Юрыдычны камітэт Парламенцкай асамблеі Савета Еўропы (ПАСЕ) аднагалосна прыняў праект справядзачы "Зніклія людзі ў Беларусі", падрыхтаваны летась спецдакладчыкам ПАСЕ Хрыстосам Пургурыдэсам. Сама справядзача будзе цяпер прадстаўлена на вясянній сесіі ПАСЕ ў красавіку гэтага года. Падчас пасяджэння ў Страсбургу таксама ўхвалена прапанова не пускаць дэпутатаў беларускага Нацыянальнага Сходу на пасяджэнні ПАСЕ, прычым не толькі ў афіцыйным, але і ў неафіцыйным статусе.

Нагадаем, што дэпутат з Кіпра Хрыстос Пургурыдэс двойчы наведваў Беларусь, сустракаўся са сваякамі зніклых і з афіцыйнымі асобамі. Потым ён падрыхтаваў дзве справядзачы - пра ўшчак на сродкі масавай інфармацыі ў Беларусі і пра зніклых палітыкаў і журналіста - Юрыя Захаранку, Віктара Ганчара, Анатоля Красоўскага і Зміцера Завадскага. У праекце справядзачы Х. Пургурыдэса прыводзіўся змест яго гутарак з генеральным пракурорам Беларусі Віктарам Шэйманам, міністрам Юрыем Сіваковым і Уладзімірам Навуамавым, намеснікам старшынёй Палаты прадстаўнікоў Уладзімірам Канаплёвым, іншымі адказнымі асобамі, зробленыя шматлікія спасылкі на дакумент, які быў напісаны ад рукі генералам Лапацікам, на заявы, зробленыя былым кіраўніком туры Алкаевым, на загад аб прэзентыўным затрыманні палкоўніка Паўлічэнікі і г.д.

Сп. Пургурыдэс прыйшоў у сваёй справядзачы да высновы, што адказнымі беларускімі ўладамі не было праведзена незалежнае даследаванне знікненняў апазіцыянераў. Наадварот, перамоў, якія ён правёў у Мінску, прымуслі яго лічыць, што на вышэйшым дзяржаўным узроўні схаваў сапраўдную падпадлёку знікненняў. Спецдакладчык ПАСЕ лічыць, што вышэйшыя дзяржаўныя чыны могуць быць самі замешаныя ў гэтых знікненнях. Х.Пургурыдэс звяртаўся да Савета Еўропы з заклікам дамагацца ад беларускіх улад незалежнага даследавання вышэйзгаданых знікненняў, а таксама патрабаваў адстаўкі генпракурора Беларусі Віктара Шэймана.

І вось нарэшце папярэдні мемарандум "Зніклія асобы ў Беларусі" стаў канчатковай справядзачай і афіцыйным дакументам Парламенцкай асамблеі Савета Еўропы.

На страсбургскім пасяджэнні юрыдычнага камітэта ПАСЕ прысутнічаў і намеснік старшынёй Аб'яднанай грамадзянскай партыі Яраслаў Раманчук, які прадстаўляў там народную кааліцыю "5+". Сп. Раманчук лічыць вельмі важным рашэнне юрыдычнага камітэта, а таксама мяркую, што "ўвага Савета Еўропы да Беларусі будзе ўсё больш павялічвацца", і адзначае, што ў прынятым мемарандуме даецца "рэкамендацыя Савету міністраў Савета Еўропы разгледзець санкцыі супраць Беларусі".

У інтэрв'ю БелаПАН Хрыстос Пургурыдэс адзначыў, што ўхваленне даклада ў камітэце стала "зразумелым і гучным пасланнем беларускім уладам". Паводле яго слоў, падчас знаходжання ў Мінску ён пастаянна адчуваў прысутнасць беларускіх спецслужбаў. "Беларускі народ заслугоўвае лепшага, але ўсё ў руках самога народа. Да тых, хто маўчыць, свабода сама па сабе не прыходзіць", - заявіў парламентарый.

Дарэчы, цікавую прапанову падчас пасяджэння ў Страсбургу зрабіў былы прэзідэнт Албаніі Салі Берыша. Ён прапанаваў увесці забарону на выдачу віз для А.Лукашэнікі і яго акружэння. Але гэтая прапанова не была прынята. Пакуль...

У выніковым мемарандуме юрыдычнага камітэта ПАСЕ прапаноўваецца замарозіць усе кантакты з Палатай прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу, у тым ліку нефармальныя, калі та не створыць камісію па расследаванні выпадкаў знікнення людзей і не зробіць крокаў па адхіленні ад пасады чыноўнікаў, якія падазраюцца ў лацыненні да гэтых фактаў.

Як паведамляюць у прэс-службе АГП, у Страсбургу таксама адбыліся сустрэчы прадстаўніка "5+" Я. Раманчука са старшынёй групы сацыялістаў Тэры Дэвісам і групы еўрапейскай народнай партыі Рэнэ ван дэр Ліндэнам. Апошні адзначыў: "Добра, што вы працуеце ў кааліцыі, - гэта вельмі важны сігнал для Еўропы".

Алесь СІЛЧЭ (Н.В.)

Беларускі камплект моваў

«У вёсцы жывучы, беларус усё «якае»: «як тое, як гэта...», а ў горад перабраўшыся, «какаць» пачынае» - напісаў у сваёй кніжачцы ўнук Уладзіміра Содала. Так яно найчасей і здараецца. Але не заўсёды! Не ўсе тыя, што памянныя вясковую прастору на каменны гарадскі лабірынт, саромеюцца і адракаюцца сваіх каранёў. Ёсць тыя, што «якаюць», і робяць гэта свядома. Што ў нашым грамадстве адчувае той, хто свядома і прынышова ў паўсядзённым жыцці карыстаецца беларускай мовай? Менавіта гэта я маю на мэце праілюстраваць матэрыялам.

Многае залежыць ад таго, якую рэакцыю выклікае твая беларускамоўнасць. Напрыклад, зараз яна не ўспрымаецца так, як гадоў 20 назад. Тады сярод звычайнага люду загаварыць на ўзорнай літаратурнай мове не толькі ў абласным, а і ў раённым цэнтры значыла атрымаць адзіную характарыстыку - «калгаснік». Сёння ты - «інтэлегент», магчыма, «апазіцыянер». «Калі я загаварыў у вагоне па-беларуску, жанчына, што сядзела насупраць, адразу спытала «Вы, пэўна, філосаф?» - гздава Уладзімер Арлоў. Зараз беларуская мова асацыяруецца з інтэлектуальнай працай яе гаспадары. Таму і рэакцыя найчасей добразычлівая. Што казаць пра бібліятэкі, калі ў звычайнай краме бывае на «Дзякуй» адкажуць «Калі ліска». Тых жа, што ў адказ прынышова падкрэсліваюць сваю небеларускасць, застаецца пашкадаваць. Не варта забываць, што само грамадства і яго палітыка пазбавіла гэтых слабых людзей самадэстатковасці, навязваючы ідэю непаўнаважаснасці роднай мовы. Літаральна сёння пачула ад старога вахцёра: «Гаварыць на вашай беларускай мове, значыць усё жыццё пражыць у балоце. Трэба вам, дзяўчынка, на рускай гаварыць і англійскай учыць». Звычайна, я імкнуся аргументавана пераканаць чалавека. Некаторыя мае знаёмыя адказваюцца падтрымліваць размову з такімі людзьмі (і няхай сабе) «сурзомуцца» разумее гэта як сваю інтэлектуальную перамогу, якая натхняе і ўзносіць яго), усё больш маўчаць. Некаторыя ж увогуле абмяжоўваюць сябе кантактамі выключна з аднадумцамі. Іншыя шчырыя беларусы, наадварот, радыюцца магчымасці пагаварыць з такімі суб'едзінікамі. «Для мяне сустрэць беларуса, што не ведае роднай мовы, і калі ў дадатак да ўсяго гэта мой выкладчык, - святая! Я магу ўдольста пасмяяцца з яго, загнуўшы нешта кшталту «З-за браку мажлівасці...» або з англійскай на беларускую тэкст перакласці. Няхай адчуваю, як дрэнна ўсё ж не ведаць беларускай мовы. Папросту, я ў сваё задавальненне загружаю такіх людзей. Заўсёды цікава назіраць, як яны, абсалютна не разумеючы, бывае гздажваюцца са мною. Гэта весела, але псіхалагічна і складана».

Складана размаўляць па-беларуску з цікавым і разумным чалавекам, што ведае мову і бывае дасканала валодае ёй, але не размаўляе. З прычыны таго, што думае на іншай, на расейскай. Размаўляць жа на беларускай для яго - адчуваць унутраны дыскамфорт і штучнасць. Але, трапляючы за мяжу, каб нас зразумелі, мы мусім размаўляць на замежнай, думаночна на роднай. Спачатку гэта канешне цяжка. Але, калі настроішся і прывыкнеш, лягчэй. Шлях да вырашэння гэтай праблемы ляжыць праз уласныя высілкі. Было б жаданне.

Псіхалагічна цяжка вытрымліваць чысціню мовы і ў зносінах з роднымі, якія гавораць на трасянках. Ты імкнешся да таго, каб быць адкрытым. Але падсвядомасць не заўсёды, з-за наяўнасці моўнага бар'ера, дазваляе табе гэта. Таму, здараецца, са свайго боку ты адчуваеш, што шчыры не да канца. Складана па-беларуску размаўляць і з тым, хто раней цябе ведаў як «звычайнага» беларуса. Падсвядомасць настройвае цябе на ўчарашні стыль і мову зносінаў, свядомасць кантралюе цябе сённяшняга і не пускае за межы вобраза.

Паводле карыстання мовай як сродкам зносінаў сёння наша грамадства можна падзяліць на некалькі груп. Актыўным носьбітам літаратурнай беларускай мовы з'яўляецца інтэлігенцыя (большая частка якой якраз і ёсць «сена на асфальце»), апазіцыянеры, моладзь, што заспела часы апошняга Адрджэння. Пасіўным - тыя ж, вышэй пералічаныя, сацыяльныя групы, але што ўжо карыстаюцца мовай у залежнасці ад сітуацыі. На трасянку, у якой пераважае беларуская, гавораць вясковыя жыхары. Трасянкай, дзе больш расейскай, карыстаюцца вясковыя, што ўжо гарадзкія. Некаторыя называюць гарадскую трасянку «дземянцееўскай». «А ўсё начальства, малочныя, як цяпер кажуць, на дземянцееўскай, думала, што гаворыць па-расійску» (Рыгор Барадунін).

Апошняя, самая нешматлікая (выкладчыкі і этні-

ная расейская інтэлігенцыя) ёсць група тых, што выдатна размаўляюць па-расейску. Усяго ж пяць груп. Наша грамадства размаўляе на розных мовах. А што не мова, то свая філасофія, таму кожная група па-свойму адчувае гэты свет і сябе ў ім. Дык ці не будзе гэта адной з прычынаў нашага такога праяглага і стабільнага неразумняка адно аднаго?...

А што ў нашым грамадстве адчувае той, хто свядома і прыныпова ў паўсудзённым жыцці не карыстаецца беларускай мовай?

Алеся Матусевіч

У Акадэміі навук агульны лёс з беларускім народам

Анатоль МЯСНІКОЎ (Звязда)

Беларусь адзначыла слаўны юбілей — 75-годдзе з дня заснавання Нацыянальнай Акадэміі навук

75 гадоў назад, у такіх ж марозных калядных дні, на нашай Бацькаўшчыне з'явіўся адзіны навукова-даследчы цэнтр — Беларуска Акадэмія навук. Базавай асновай гэтай установы стаў Інстытут беларускай культуры, створаны напачатку 20-х гадоў.

Гэта быў час сапраўднага росквіту беларускай нацыянальнай навукі, культуры і самасвядомасці. Так, менавіта самасвядомасці, паколькі наша старонка зусім нядаўна вызваліўшыся ад шматгадовай акупацыі то нямецкай, то польскай інтэрвенцыі, уздыхнула ўрэшце свабодна, на поўныя грудзі — сваім, беларускім духам. Новай, сапраўднай беларускай культуры, пайшла, што называецца, у народ, пачала рэальна авалодваць душы, сэрцамі, памкненнямі і пачуццямі сваіх лепшых сыноў.

Нашы навукоўцы займалі ў тых шарэнгах самы перадавы і найлепшыя фланг...

26 снежня 1928 года Саўнаркам БССР зацвердзіў састаў сапраўдных членаў будучай Беларускай Акадэміі навук. Сярод першых сваяшляў нашай нацыянальнай навукі — акадэмікаў былі глебзнаўца Я. Афанасеў і геолаг М. Бліадуха, эканаміст-географ Г. Гарэцкі і аграхімік М. Малюшыцкі, эканаміст І. Пятровіч і філосаф С. Вальфон, філалагі І. Замойнін, С. Некрашэвіч, Б. Тарашкевіч, гісторык У. Ігнатюк, С. Матулайціс, У. Пічэта, народныя паэты Беларусі Янка Купала і Якуб Колас, вядомы грамадскі і палітычны дзеяч З. Жылуновіч (Цішка Гартны)...

На жаль, час не паспрыў іх дзейнасці, станаўленню і развіццю навуковых знаходак, распрацовак і даследаванняў гэтых і многіх іншых вялікіх людзей таго часу. Ужо ў трыццатыя гады XX-га стагоддзя большасць з іх былі абвінавачаныя сталінскім рэжымам у нацыянальна-дэмакратызме, «шкодніцтве» і г. д. і знішчаны фізічна...

Беларусь спаўна аддала даніну павагі і шанавання ім — тым першым, самым праведным першапраходцам на ніве беларускай нацыянальнай навукі.

— У Акадэміі навук агульны лёс з беларускім народам, — скажаў, выступаючы на ўрачыстым сходзе, прысвечаным 75-годдзю Нацыянальнай Акадэміі навук, яе прэзідэнт Міхал Мясніковіч. — Яна заўсёды займала пазіцыю вядучага навуковага цэнтра, які ўплывае на эканамічнае, тэхналагічнае, сацыяльнае і культурнае развіццё дзяржавы. Навуковая дзейнасць не спынялася нават у ваенны час... Сёння Нацыянальная Акадэмія навук Беларусі — гэта сем аддзяленняў навук і каля 150 профільных падраздзяленняў. Вучоныя вядуць фундаментальныя і прыкладныя даследаванні па найважнейшых накірунках прыродазнаўчых, тэхнічных, гуманітарных, сацыяльных навук і мастацтваў. Гэтай штодзённай шчырай і карпатлівай працай заняты звыш 16 тысяч чалавек. Сярод іх 589 дактароў навук, 2171 кандыдат навук, з якіх 94 — акадэмікі і 101 — член-карэспандэнт.

Як зазначыў М. Мясніковіч, пра беларускую нацыянальную навуку ведаюць за мяжой, яе паважаюць і цняць за ўнесены беларускімі вучонымі ўклад у развіццё тэарэтычнай і эксперыментальнай фізікі, мовазнаўства, матэматыкі, спектраскапіі і люмінесценцыі, лазернай фізікі, неарганічнай хіміі, глебазнаўства, неразбуральнага кантролю, радыё-біялогіі...

Шмат цёплых і задушэўных слоў сказалі учора навукоўцам Акадэміі навук госці ўрачыстага пасяджэння. Сярод іх — міністры, рэктары ВУНУ... Ва ўрачыстым сходзе прынялі ўдзел дэлегацыі акадэміяў навук Расіі, Украіны, Польшчы, Аўстрыі, Літвы, Латвіі, прадстаўнікі замежных пасольстваў і місіі, акрэдытаваныя ў нашай дзяржаве.

А вечарам у канцэртнай зале «Мінск» ўрачыстае пасяджэнне было прадоўжана. Адбыўся і вялікі святочны канцэрт.

Ці зменіцца закон аб мовах вясною?

Сяргей КАРАЛЕВІЧ (Звязда)

Праект змяненняў і дапаўненняў у Закон «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь» можа быць унесены ў парламент падчас вясновай сесіі Палаты прадстаўнікоў Нацыянальнага сходу Беларусі, нават калі ён і не будзе ўключаны ў План падрыхтоўкі законапраектаў на 2004 год. Аб гэтым заявіў у інтэрв'ю карэспандэнту «Звязды» намеснік старшыні Камісіі ПП НС па адукацыі, культуры, навуцы і навукова-тэхнічнаму прагрэсу Уладзімір Здановіч.

Гэта стала магчымым пасля рашэння Канстытуцыйнага суда «Аб выкарыстанні беларускай і рускай моў у сферы абслугоўвання, абарачэння банкаўскіх пластыкавых картак і ў сістэме дзяржаўнага сацыяльнага страхавання». Сам жа Канстытуцыйны суд разглядаў запыт грамадскага аб'яднання «Таварыства беларускай мовы імя Францыска Скарыны».

У сваім рашэнні Канстытуцыйны суд адзначыў, што, згодна з артыкулам 13 Закона «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь», на транспарце, у гандлі, у сферы медыцынскага і бытавога абслугоўвання ўжываецца беларуская або руская мова. Аднак пры фармальна-юрдычным раўнапраўі дзяржаўных моў на практыцы баланс іх ужывання не захоўваецца, што выклікае справядліваю заклапочанасць у грамадскага аб'яднання. Апошняе, у прыватнасці, прыводзіць наступныя прыклады парушэння фактычнай роўнасці дзяржаўных моў. Па-першае, на чыгуначных вокзалках, станцыях, электрапавяздах аб'явы для пасажыраў робяцца пераважна на рускай мове, бланкі праязных дакументаў для праезду на чыгуначным транспарце, рэкламныя буклеты, афіцыйныя канверты Беларускай чыгункі таксама афармляюцца на рускай мове. Па-другое, выдача грамадзянам страхавых пасведчанняў дзяржаўнага сацыяльнага страхавання і банкаўскіх пластыкавых картках ажыццяўляецца толькі на рускай мове, што абгрунтоўваецца пэўнымі тэхнічнымі прычынамі. Па-трэцяе, дзяржаўны стандарт СТБ 1100-98 «Прадукты харчовыя. Інфармацыя для спажываўца. Агульныя патрабаванні» дае вытворцу (прадаўцу) прадукцыі магчымасць даводзіць да спажываўца інфармацыю на беларускай і (або) рускай мове. Тым не менш, на практыцы тавары маркіруюцца таксама пераважна на рускай мове. Ёсць і іншыя прыклады пераважнага ўжывання рускай мовы.

У сувязі з гэтым Канстытуцыйны суд прапанаваў «разгледзець пытанне аб унясенні ў Закон «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь» і іншыя акты заканадаўства змяненняў і дапаўненняў, якія здольны забяспечыць фактычную роўнасць дзяржаўных моў». Здаецца, што без змяненняў заканадаўства і сапраўды не абыйсціся. Напрыклад, Канстытуцыйны суд у пісьме Камітэту па стандардызацыі, метралогіі і сертыфікацыі пры Савеце Міністраў адзначыў, што інфармацыя для спажываўца, якая ўтрымліваецца ў стандарце СТБ 1100-98 у мэтах гарантавання роўнага дзяржаўнага статусу рускай і беларускай моў і забяспечання правоў спажываўцаў, павінна даводзіцца на беларускай і рускай мовах. У пісьме ў адказ Камітэт выказаў падтрымку ў стварэнні роўных магчымасцяў для грамадзян у пытаннях выкарыстання беларускай і рускай моў. Аднак тут жа агаворвае, што палажэнні Законаў «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь» і «Аб абароне правоў спажываўцаў» не абавязваюць вытворцу або прадаўца наносіць маркіроўку тавару на дзвюх мовах адначасова, таксама прапануецца выбар мовы маркіроўкі і дзяржаўнымі стандартамі. Таму ўвядзенне для вытворцаў або прадаўцаў прадукцыі абмежаванняў, якія не прадугледжаны заканадаўствам, выходзіць за рамкі кампетэнцыі Дзяржстандарта. У выніку ж большая частка прадукцыі маркіруецца менавіта на рускай мове.

Магчыма, пэўная частка пытанняў будзе знята пасля разгляду ў беларускім парламенце змяненняў у законапраект «Аб мовах у Рэспубліцы Беларусь».

Ва ўсім разе, дэпутат ніжняй палаты парламента Уладзімір ЗДАНОВІЧ гэтага не выключае:

— Чаму не? Рашэнне Канстытуцыйнага суда ў прынцыпе з'яўляецца законам для нашай дзейнасці. Калі ёсць нормы, што супярэчаць Канстытуцыі, то мы павінны ўнесці адпаведныя змяненні ў законы.

— Якія новыя палажэнні існуюць у законапраекце, што распрацоўваецца цяпер?

— Нейкіх істотных змяненняў няма. Але нам паступіла даволі значная колькасць прашаньняў. Асобныя з іх дастаткова дзіўныя. Напрыклад, змяняць ужыванне імя «Здановіч Уладзімір Машэвевіч» у лашпарне на «Уладзімір Здановіч, сын Машевя». Астатнія, што датычацца найменняў дзяржаўных арганізацый, устаноў на беларускай мове, у прынцыпе ўжо існуюць, але мы замацуем гэта заканадаўча.

Прапануецца таксама судавытворчасць вёсці не на рускай або беларускай мове, а на рускай і (або)

беларускай мовах. Таксама прапануецца, каб дакументацыя дубліравалася на рускай і беларускай мовах.

— А што датычыцца прыняцця законаў на беларускай і рускай мовах адначасова?

— Я сам асабіста прапаноўваў варыянт, каб законапраекты ўносіліся і разглядаліся ў Палаце прадстаўнікоў на рускай і беларускай мовах.

Бо затым адбываецца іх публікацыя ў сродках масавай інфармацыі, у прыватнасці ў газеце «Звязда», на беларускай мове. Калі ж закон прыняты на рускай мове, а апублікаваны на беларускай, то пераклад не будзе афіцыйным. Аднак большасць дэпутатаў не пагадзіліся з гэтым варыянтам.

— У якой ступені падрыхтаваныя знаходзіцца цяпер дакумент?

— Пакуль што ў стадыі прапрацоўкі. Ён не ўзгоднены з органамі дзяржкіравання, таму ў лепшым выпадку яго разгляду можна чакаць недзе напрыканцы вясновай сесіі.

— Ці ўнесены закон у План падрыхтоўкі законапраектаў на 2004 год?

— Пакуль афіцыйна ён не ўнесены. Аднак, паколькі прыйшло рашэнне Канстытуцыйнага суда, мы можам унесці яго на разгляд у Асцяльную залу, мінуўшы гэты план.

А ўсё пачалося ў Рыме

Вось і адбылася прэзентацыя кнігі прафесара Захара Шыбека «Нарыс гісторыі Беларусі 1795-2002».

Ва ўтульнай атмасферы ў Гістарычнай майстэрні ў Мінску ў двух пакойчыках сабралася больш за сотню неабыхавых людзей. Бо гэта першая такога кшталту кніга. Упершыню ў нашай гістарыяграфіі з'явіўся «несабецкі падручнік» - ні па часе, ні па змесце. Ды яшчэ і час, які разглядае аўтар! Спадзяюся, кожны пагодзіцца, што разгледжаны аўтарам перыяд, асабліва XX стагоддзе, - самы цяжкі для вывучэння. Ён звышпалітызаваны, ідэалагізаваны, падцэнзурны.

Але Захар Шыбека ўдала пераадолеў усе цяжкасці і са сваім калегам Геннадзем Сагановічам, аўтарам «Нарыса гісторыі Беларусі са старажытнасці да 1795 года», ажыццявіў ідэю праекта, што ўзнікла ў Рыме.

Так-так, менавіта ў Рыме. Як расказаў прафесар Адам Мальдзіс, 13 год таму ў Вечным горадзе адбылася сустрэча гісторыкаў Беларусі, Літвы, Польшчы і Украіны. Тады і было вырашана выдаць чатыры гісторыі (на чатырох мовах удзельнікаў сустрэчы). А асноўная мэта гэтага - дасягнуць адсутнасці супярэчнасцяў і супярэчлівых меркаванняў аб адных і тых жа падзеях паміж дзяржавамі.

Былі створаны рэдакцыйныя калегіі, вызначаны аўтары. З боку Беларусі Адам Мальдзіс прапанаваў Генадзе Сагановіча і Захара Шыбеку - не памыліся.

Першы варыянт тэксту быў падрыхтаваны ўжо ў 1994 годзе, але ён атрымаў шмат заўваг з боку іншых удзельнікаў.

Адам Мальдзіс, прачытаўшы рукапіс кнігі Захара Шыбека, палічыў, што яго лягчэй будзе выдаць напачатку ў Польшчы, а потым ужо тут. Так і адбылося. У 2002 годзе кніга была надрукавана на польскай мове і толькі зараз з'явілася на беларускай.

Шчырую падзяку хацелася б выказаць Захару Шыбеку за такую працу. Бо не даводзілася яшчэ трымаць у руках падручнік па гісторыі Беларусі, дзе б яна выкладалася так даступна, з дакладнай храналагічнасцю і паўнотой фактаў. Бо гісторыя XX стагоддзя раней выкладалася з «белымі плямамі» на яе старонках.

Пачалася праца над першым беларускамоўным серыялам «Несцерка»

Беларуская студыя анімацыйных фільмаў пачала работу над першым мультсерыялам «Несцерка». 8-серыйны праект будзе створаны па матывах беларускіх народных казак і легенд аб прыгодах Несцеркі і яго сяброў.

Гэты праект сапраўды можна назваць усебеларускім. Гісторыя нашага Несцеркі ўжо зацікавіла расійскіх прадзюсераў, але мультсерыял ствараецца поўнашэрагомі беларускіх майстроў і на беларускай мове.

Творчы працэс у поўным разгары. Кінарэжысёрам Ігарам Волчакам, драматургам Дзмітрыем Якутовічам, кампазітарам Леанідам Захлеўным і беларускімі мастакамі-аніматамі кінастудыі «Беларусьфільм» ствараюцца вобразы народнага героя Несцеркі і яго сяброў.

А для таго, каб мультфільм быў прасякнуты беларускім гумарам і духам, майстры перадыдчына перачытаваюць беларускія народныя казкі, легенды, нават іграюць на глінянай свістульцы. Пярэдняя серыя мультсерыяла будзе завершана толькі ў маі.

Да 190-годдзя з дня нараджэння Тараса Шаўчэнка

Цімафей Ліякумовіч

ВЕЧНЫ СЪВЕТ БРАТЭРСКИХ ПЕСЕНЬ

Тарас Шаўчэнка адыграў значную ролю ў творчым лёсе народнага песняра Беларусі Янкі Купалы. Вялікі Кабзар быў для яго прыкладам самаадданага служэння людзям працы, бяспрашнасці ў барацьбе з прыгнятальнікамі. Прарок беларускага адраджэння лічыў Шаўчэнка самым моцным духам з усіх пісьменнікаў свету, мужным, як сам народ.

Вершы Кабзара прыйшлі да Янкі Купалы з вуснаў беларускіх сялян як выяўленне народнага гора, пакут і пратэсту супраць няволі. Беларусы шанавалі пазію Шаўчэнка, лічылі яго пазтам і сваёй горкай долі, і сваіх светлых надзей. Гэта з удзячнасцю адзначыў пясняр Беларусі ў яркай прамове на Шостым пленуме саюза пісьменнікаў СССР, які адбыўся ў 1939 годзе ў Кіеве і быў прысвечаны 125-годдзю з дня нараджэння Кабзара: "Доля нашага народа была цесна звязана з доляй Украіны... Таксама, як і ўкраінскі народ, стагнаў наш народ пад ярмом польскіх паноў і царызму... І калі неймаверна цяжкая няволя гняла працоўнага беларуса да зямлі, ён спяваў журботную песню Тараса:

Раве ды стогне Днепр шырокі,
Сярдзіты вецер вые дзьме...

А калі гора на момант развейвалася і наступалі хвіліны радасці, беларус спяваў:

Ад сяла да сяла
Танцы і музыкі...

Калі ж у душы беларуса нараджалася вялікая вера ў будучыню, тады ён, як клятву, дадзеную на магілах бацькоў, паўтараў:

Пахавайце ды ўставайце,
Ланцугі парвіце,
І варажэй зной крывёю
Волю акрапіце!

Так, не праз кніжкі, а праз народ яшчэ дзецямі пазнавалі мы творчасць Тараса Шаўчэнка. Цёмныя, непісьменныя сяляне спявалі песні Тараса Шаўчэнка, не ведаючы, хто іх склаў. Жывы боль выразніка народнага смутку, успрымаўся беларусамі, блізка да сэрца, як выяўленне ўласнай журбы.

Янка Купала лічыў Шаўчэнка "праслаўленым бацькам украінскай свабоды", "свабодалюбным пазтам", "геніем украінскай пазіі". Яго вабіла бунтарскае слова Кабзара, заключаная ў ім суровая праўда жыцця, кінутыя смелыя абвінавачванні прама ў твар прыгоннікам і самадзяржаўнай уладзе.

Вобраз Кабзара натхніў Янку Купалу на напісанне вершаў "Памяці Т.Шаўчэнка" і "Памяці Шаўчэнка" (1909), у якіх дадзена высокая ацэнка шматпактнага жыцця і самаахвярнай творчасці ўкраінскага пазта. Мужны песнятворца, які "у Бога правды і свабоды всему живущему просил", вабіў выразніка беларускіх дум тым, што "Дух збудзіў свайму народу Сваім гучным словам, Навучыў любіць свабоду, родны край і мову". Створаная Янкам Купалам узнісла пазма "Тарасова доля" (1939) зазвала сонечнай кветкай у вянку памяці бессмротнаму пясняру Украіны. Шаўчэнка прадстаў у ёй як выдатны пазт, як патрыёт роднай зямлі з яркім і трагічным лёсам.

Пазіія Шаўчэнка зрабіла жыватворны ўплыў на ідэйнае і мастацкае станаўленне Янкі Купалы. Ён прызнаваўся, што не без уздзеяння Кабзара ўзнікла ў яго цікавасць да пазтычных слова, любоў да роднай беларускай мовы. Творы Шаўчэнка побач з кнігамі Горкага, Някрасава і Мішкевіча ён лічыў сваім універсітэтам.

Водгукі шаўчэнкаўскай музы, яе сацыяльных матываў і творчых прыёмаў, выразна адчуваюцца ў Купалавай пазіі. Напрыклад, уплыў пазмы "Сон" можна адчуць у ягоных ранніх вершах "І як тут не смяяцца...", "Сон", "Разлад" і іншых. Перакладчык верша "Вёска" Т.Масэнка зазначаў, што Купалаў твор "па сіле выразнасці, з якой выказваецца сацыяльны прыгнёт беларускага сялянства пры царызме, вельмі падобны да песень вялікага ўкраінскага Кабзара Тараса Шаўчэнка, у якіх ён з болей і гневам расказвае аб паднявольным жыцці ўкраінскай прыгоннай вёскі".

А ці не ўсплываюць адразу ў памяці славутыя шаўчэнкаўскія радкі з верша "Думы маі, думы", калі чытаем такія Купалавы творы, як "Да песень", "Да свіх думак", "Плачуць песні"?!

Песні мае, песні!
Смуткаў маіх дзеці,
Калі ж вам час прыйдзе
Весела запеці?
"Да песень"

Шмат сучаснага ў тэматыцы і вобразнай сістэме з шаўчэнкаўскім творами ў такіх Купалавых вершах, як "Будзь смелым!", "Гэй, наперад!", "Касцу", "Касцам", "Над ракою ў спакою...", "Не чапайся, панічок!", "Пасад вісельняй", "Песня мая", "Там", "Цару неба і зямлі", "Я ад вас далёка...", "Я не для вас..." і інш., што тлумачыцца тыпалагічнымі гістарычнымі абставінамі, умовамі паднявольнага жыцця сялян, уздзеяннем фальклорнай пазтыцы. Дзеянне гэтых пазым "Бандароўна" адбываецца на Украіне. Яшчэ Якуб Колас заўважыў: "Пазма гэта характэрна з пункту гледжання зацкаўленасці Янкі Купалы да Украіны. Несумненна, зацкаўленасць гэта выклікана паззіяй Тараса Шаўчэнка". Нават у назвах першых зборнікаў Янкі Купалы "Жалейка" і "Гусляр" адчуваецца пераклічка з шаўчэнкаўскім "Кабзаром", бо пазты аднолькава разумелі грамадзянскую ролю мастака ў грамадстве, а назвамі сваіх кніг падкрэслівалі тое, што цалкам прысвячаюць свой талент справе народнай.

Шаўчэнкаўскі уплыў на беларускага песняра быў настолькі арганічным, што ён неяк адзначаў: "Влиял ли Шевченко на мое творчество – затрудняюсь сказать. Возможно, в некоторых моих стихах и есть отзвуки его поэзии, но в каких именно – не знаю. Украинскую литературу я люблю больше, может быть, чем какую-либо другую. Объясняется это, я думаю, одинаковым социальным и национальным положением белорусского и украинского народов в прошлом и в настоящем. К тому же украинская литература, как никакая другая, сумела выразить думы и настроения своего народа. Из украинских поэтов больше всего, конечно, люблю Шевченко..." Янка Купала адзначаў, што не можа ўявіць сабе пазта, які б не вучыўся ў вялікага Кабзара. Ягонай пазіі ўласціва такая цеплыня, мяккасць і шчырасць, як і творам Кабзара, такое ж багацце рытма і рыфмоўкі, такая ж інтанцацыйная раскаванасць, такое ж надзвычайна натуральнае выкарыстанне прыёмаў народнай пазтыкі. М.Рыльскі адзначаў: "Мы не раз адчувалі гукі непадкупнай музы Тараса ў журботных і гнёўных, радасных і светлых радках Купалы". Прарочы голас Шаўчэнка непрыкметна ўліваўся ў Купалаў верш. Іскра, што выліццела з-пад шаўчэнкаўскага пяра, выбухнула маланкай ў Купалавых радках. Журботныя шаўчэнкаўскія напевы загучалі з новай сілай у ягоных творах. Калі Кабзар узнімаў пытанне да якога часу суджана народу скарацца, цяпець і пакутваць, дык Пясняр быў упэўнены, што надышоў час вызвалення і народ павінен рашуча вырашыць зладзённыя праблемы свайго жыцця.

Янка Купала творча ставіўся да мастацкіх набыткаў Кабзара, абагачаў іх сваімі арыгінальнымі адкрыццямі, нацыянальнай самабытнасцю. Ягонае пазіі наватарская па зместу і форме, бо на ёй ляжыць адбітак і новых гістарычных умоў сацыяльнага і нацыянальнага жыцця з іх драматычнымі і трагічнымі падзеямі, і неабходнасць выяўляць свае ўласныя адносіны да іх, і атмосфера нацыянальнай беларускай культуры, і адметнае выкарыстанне беларускага фальклору, і праяўленне індывідуальнай творчай самабытнасці песняра, і вырашэнне своеасаблівых праблем стварэння новай беларускай літаратуры. Меў рацыю даследчык купалаўскага верша Мікола Грынчык, калі прыйшоў да высновы: "Купала, па сутнасці, не з'яўляецца стваральнікам нейкіх незвычайных версіфікацыйных форм ці прыёмаў. Наватарская сутнасць яго пошукаў заключаецца ва ўменні прыстасаваць вядомыя ў еўрапейскай пазіі формы да новых патрабаванняў маладой нацыянальнай літаратуры, прывесці ў поўную суаднасць традыцыйныя прыніцы і вымогі пазтычнай культуры іншых літаратур з асаблівасцямі прасодыі беларускай мовы і на яе (суаднасці) аснове стварыць непаўторныя ў мастацкіх адносінах пазтычныя шэдэўры". Пясняр валодаў такім магутным талентам, які дазваляў яму ўзняць беларускую пазію і па зместу, і па культуры верша на сусветныя вышыні пазтычнага майстэрства.

Янка Купала – першы перакладчык Шаўчэнка на беларускую мову. Ужо ў "Жалейцы" (1908) побач з арыгінальнымі вершамі былі змешчаны пераклады вершаў "Думка" ("Нашто мне чорныя бровы") і "Тоголю". З асаблівым натхненнем працаваў ён над перакладамі Шаўчэнкаўскіх радкоў у трыццатыя гады мінулага стагоддзя. Яму належаш пераклады 23 твораў Кабзара. Сярод іх такія вядомыя вершы і пазмы, як "Запаведзь", "Сон", "Кацярына", "Каўказ", "Перабендзя", "Таполя", "Тайдамакі", "Тарасова ноч" і інш.

Пры перакладзе Янка Купала ўважліва ставіўся да арыгінала, улічваў лексічную блізкасць украінскай і беларускай моў, падабенства іх сінтаксічнага ладу. Ён дакладна выяўляў сэнсавую глыбіню і песенны лад шаўчэнкаўскіх вершаў, іх душоўны лірызм, рытмічнае багацце, арыгінальнасць рыфмоўкі. Ягоныя пераклады зроблены на высокім мастацкім узроўні. Вечнае шаўчэнкаўскае слова свабодна і павуча загучала на беларускай мове. Гэта тлумачыцца не толькі майстэрствам перакладчыка, але і сучаснасцю талентаў пазтаў.

Пераклады Янкі Купалы з Шаўчэнка атрымалі прызнанне шырокай чытацкай аўдыторыі, беларускіх і украінскіх пазтаў. Мікола Нагнібеда ўспамінаў аб тым моцным уражанні, якое пакінула на яго чытанне беларускім песняром сваіх перакладаў з Шаўчэнка, тая вялікая любоў, з якой класік беларускай літаратуры ставіўся да Кабзара: "Янка Купала не раз прыгадваў Тараса Шаўчэнка – з пяшчотнасцю і глыбокай пашанай, як удзячны вучань найдаражэйшага свайго настаўніка. Госць прачытаў нам некалькі сваіх перакладаў з "Кабзара". Яны ўразілі нас дакладнасцю карцін і палымнасцю Шаўчэнкаўскага слова, пералітага ў слова беларускае".

Янка Купала разам з Якубам Коласам рэдагаваў першае беларускае выданне "Кабзара" (1939), у падрыхтоўцы якога прымаў таксама ўдзел Змітрок Бядуля, П.Броўка, П.Глебкі, А.Куляшоў, К.Крапіва і М.Клімковіч. Пясняр Беларусі вучыў маладых пазтаў шанавань літаратурную спадчыну Шаўчэнка, патрабавальна ставіўся да якасці перакладаў, дамагаўся, каб кожны радок, кожнае слова былі выразнымі.

Сваімі вершамі, перакладамі, артыкуламі і прамовамі Янка Купала ўнёс дастойны ўклад у вянок памяці Кабзара, трывала прапісаў яго творы на беларускай зямлі, умацаваў творчы сувязі паміж беларускай і ўкраінскай літаратурамі. Імёны Тараса Шаўчэнка і Янкі Купалы – пазтаў, якія з годнасцю, з найбольшай прыгажосцю і сілай ўвасобілі ў словы дух сваіх народаў, – успрымаюцца адзінай песняй, у якой па-братэрску зліліся іх палымныя сэрцы. Кабзар і Пясняр настолькі парадніліся, што навікі ўвайшлі ў летапіс беларуска-ўкраінскага літаратурнага пабрацімства. Быццам зара на небасхіле, гэты вечны свет будзе асвятляць дружбу двух народаў і плённае ўзаемадзеянне іх культур.

Што новага ў Чыкага?

Сапраўдных Беларусу і па нацыянальнасці, і па веравызнанні, і па мове ў Чыкага, ЗША, вельмі мала. Большасць сябраў зямляцтва "Землякі" аб'ядноўвае з Беларуссю памяць і любоў да былой Радзімы, хаця былой Радзімы не існуе. І хоць большасць з нас ужо з'яўляюцца грамадзянамі Амерыкі, усё роўна, Радзіма – гэта тая краіна, дзе нарадзіўся і прайшла асноўная частка жыцця, дзе засталіся магілы нашых бацькоў і продкаў...

Наш хлопец у Багдадзе, калі стоміцца, слухае „Н.Р.М.“, думае пра „Басовішча“,
Беласточчыну, бацькоў...

3 мікрафонам у Іраку

3 Тамашом САЕВІЧАМ,
карэспандэнтам Польскага
Радыё ў Іраку гутарыць Ган-
на Кандрацюк.

— Тамаш, як ты апынуўся на
войне?

— Пазваніў тэлефон. Мянэ
выклікаў Міхал Малішэўскі,
дырэктар Радыё Палінія на раз-
мову і спытаў ці я зацікаўлены
працаваць карэспандэнтам
Польскага радыё ў Іраку (раней
маю кандыдатуру разглядала кі-
раўніцтва Польскага радыё).
Я згадзіўся цягам трох секунд.

У Ірак схаў з вялікім хваля-
ваннем — ці вытрымаю тыя
умовы і ці змагу рабіць прынам-
ся два-тры матэрыялы ўдзень.
Раней я зусім не меў сутыкнен-
ня з працай карэспандэнта ў не-
бяспечнай арабскай краіне.

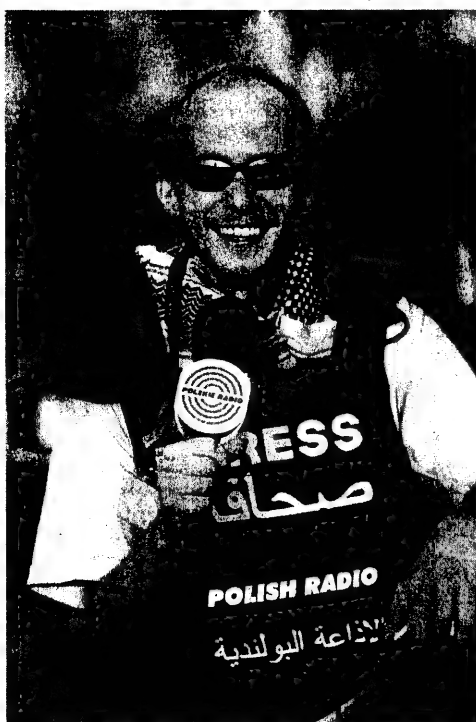
— Першы шок?

— Першы шок перажыў я на
„Сільвестра“. З нашай гасцініцы
ў Багдадзе мы з маім сябрам,
карэспандэнтам Польскага Ра-
дыё Міхалам Кукаўскім, ехалі
на нашай машыне ў „савуцы“ га-
тэль „Палесціна“, дзе ў час ва-
сінных дзесяняў жылі журналі-
сты. Была дзевятая вечара. Мы
павярнулі ў цёмную вулічку.
Удалечыні пачулі мы выстралы
з калашнікова. Пасля тыдня ча-
лавек прывыкае да стрэлаў —
іраццы гэта такая нацыя, якая
любіць сабе „пастрэляць“. Пра-
ехалі мы нейкія 200 метраў
і я пачуў вялікі гул каля машы-
ны. У цэпры, можа 50 метраў
ад нас, стаў мужчына з калашом і стра-
ліў. Скажу шчыра, я не хачу думаць —
ці страляў ён у наш бок ці можа ў па-
вэстра на прывітанне Новага года. Але
ніколі не забуду свісту куляў за шыбай
машыны. Нам пашчасціла ўцячы.

— Ці меў ты нагоды размаўляць са звы-
чайнымі ірацкамі?

— Шмат разоў. Праз тры першыя
тыдні майго прабывання ў Іраку я жыў
выключна ў Багдадзе і, шчыра кажучы,
найбольш задавальнення маю ад пада-
рожкаў з мікрафонам па вуліцах Баг-
дада. Сустраўся я з вялікай ветлівасцю
ірацкаў, гэта вельмі ганарысты народ,
для іх вельмі прычымны. Адзін з іх па-
шана для гасцей. Хаця зараз „гасцямі“
цяжка назваць сілы кааліцыі. Таму
шмат ірацкаў лічыць, што гэта краіна
пад акупацыяй, а палікі — часам і поль-
скія журналісты — гэта акупанты.

— Менавіта, як успрымаюць ваіну самі
ірацкі?

— Ад некалькіх гадоў „непапраўны атыміст“. Беларус ад пачатку да канца.
Меў вялікае шчасце вучыцца ў Беларускай ліцы ў Гайнаўцы. Пасля, як пасту-
піў у Варшаўскі ўніверсітэт, пачаў працаваць журналістам, найперш у часопі-
се „Cogito“, далей у Беларускай рэдакцыі Польскага радыё і Радыё Рэцыя.
У Другой праграме Польскага радыё вёў выпуск „Культурныя навіны“. Да вы-
езду ў Ірак працаваў замежным карэспандэнтам Радыё Палінія — рэаліза-
ваў праграмы Польскага радыё для замежнага, дзе абслуговаў замежных па-
дарожжы польскіх палітыкаў. Дзякуючы гэтаму спалучыў дзве найбольшыя
жарскі жыцця — падарожжы і журналістыку...

— Як не даўна гэта гучыць, але сам
я неаднаразова чуў ад іх, што ваіну яны
ўспрымаюць „нармальна“. Да вясных
дзясняў яны паспелі прывыкнуць. Ад-
нак не ірыравалі і пэўна не прывыкнуць
да таго, каб пра іх лёс вырашалі іншыя
нацыі. Вялікае, бо аж 70-працэнтае
беспрацоўе, праблемы з пастайкамі ва-
ды і электраэнергіі, праблемы з купляй
паліва на аўтазаправачных станцыях
у краіне, якая перад вайной была дру-
гім у свеце экспартэрам нафты.

— Ці маеце магчымасць пабываць у цэн-
тры здарэнняў, у агні?

— Па-першае, ва ўмовах небяспекі
трэба мець галаву на сваім месцы. І ка-
лі прабываючы ў Багдадзе чую ўзрыў,
бягу разам з іншымі журналістамі ў ма-
шыну, каб адшукаць месца правядзен-
ня тэрэкта. Наскалькі разоў мне ўдало-
ся быць пару хвілін пасля выбуху бом-
бы ў месцы здарэння. Гэта жаклівыя
ацэнкі, пра якія цяжка расказаць і пі-

саць. Ідзеш па вуліцы і бачыш
целы забітых, або паразрыва-
ныя людскія часткі цела.

Не хачу каб склалася ўра-
жанне, што гэта нейкі гераізм
з аднаго боку, або дурніца —
з другога. Такая наша журна-
лісцкая праца.

— Праблемы з вайсковай цен-
зурай?

— Калі хачу зрабіць матэры-
ял пра жыццё жаўнераў, пра
армію — якраз студыя Поль-
скага радыё ў Вавілоне знахо-
дзіцца на тэрыторыі вайскова-
га лагера, у якім жыву — такая
сітуацыя крыху „звязвае рукі“.
Тады розныя дзімыслы. Адно,
што магу сказаць, стараюся
падкапаць міф створаны поль-
скімі СМІ — міф польскай зо-
ны ў Іраку. У жартах чуў я на-
ват пра „Ірацкае ваяводства“.
Па-першае — гэта сектар адказ-
насці шматнацыянальнай ды-
візіі пад польскім кіраўніцтвам,
дзе служыць салдаты 25 нацый.
Па-другое, на вядомых прапа-
гандысцкіх матэрыялах пра сілы
кааліцыі, апрача амерыканска-
га і брытанскага сцягаў, я нідзё
не бачыў польскага сцяга. Мне
здаецца, што ў гэтай сітуацыі
трэба ўсё ж такі параўнаць
Польшчу і ЗША.

— Ці скард жаўнераў сустраў
беларусы? Праваасцяўных?

— Беларусы я не сустраў
(зраzumела тых з Польшчы).
Кантактуеўся з жаўнерамі ўкра-
інскага кантыгента, якія дысла-
цыруюцца ў Вавілоне і Аль-Кут. Ёсць пра-
васлаўныя румыны, балгары, зразумела
— некаторыя ўкраінцы. Пакуль сустраў
аднаго хлопца з Беласточчыны — татары-
на, які працуе перакладчыкам у арміі.

— Як а ўмовах ваіны дзейнічае моц бе-
ларусы з Гайнаўцы?

— Шчыра кажучы — моц для мяне
самая важная. Калі я стомлены — а за-
раз пастаянна стомлены, бо працую за
трох — хопіць, што паслухаю гурт
„Н.Р.М.“ — асабліва песню „Тры чара-
пахі“ — ды прыгадваю сабе як гуляў з Та-
бой пры ёй на „Басовішчы“ ці на „Ку-
палі“ — і адразу мне лепш. Хачу пры-
гадаць маіх цудоўных бацькоў — част-
ку гэтай пазітыўнай моцы, якую дае
сам я, што пастаянна хвалюцца за маё
жыццё. Стараюся ісці ў жыццё ў на-
прамку, які вызначыў Рышард Капус-
цінскі — толькі добры чалавек можа
быць добрым рэпарцёрам.

Гутарыла Ганна КАНДРАЦЮК

адчувалі, што творчасць пазтаў ніяк не ўклад-
ваецца ў схему — „дакастрычнікі“ перыяд і пе-
рыяд „савецкі“ — і не паддаецца аднамернаму
сацыялагічнаму тлумачэнню.

Новы час, адкрыты для доступу архівы, но-
выя пошукі, падключэнне даследчыкаў роз-
ных галін навукі — мовазнаўцаў, гісторыкаў,
філосафаў, сацыёлагаў, архіўных і музейных
работнікаў — далі магчымасць навукоўцам вый-
сці на інтэграцыйны ўзровень і перагледзець
устарэлыя погляды, наблізіцца нейкім чынам
да разгадкі некаторых аўтарскіх загадак, разга-
дваць якія яшчэ надоўга хопіць іх наступнікам.

Найбольш яскрава, на мой погляд, агульныя
навуковыя напрацоўкі і магчымасці новага ча-
су раскрыліся ў новым, Поўным Зборы твораў
Янкі Купалы ў 9 тамах, пра што сведчаць дак-
лады і паведамленні тэкстолагаў у зборніку
(Т. Голуб, Э. Залавай, Т. Строевай, В. Дзюконскай,
С. Забродскай, А. Шамкінай, К. Казыры). Гэтае
купалаўскае выданне — частка агульнага гран-
дыёзнага праекту, у які ўваходзіць і 18-томны
(або 20-томны) Збор твораў Якуба Коласа,
але яго выданне толькі распачынаецца, у той
час як купалаўскае завяршаецца (9-ты том
ужо на выхадзе).

Поўны 9-ці томны Збор твораў Янкі Купалы
бачыцца мне як з'ява ўнікальная ў літаратур-
ным жыцці Беларусі, бо такога выдання яшчэ
не было. Гэта выпакутаваная і нарэшце здзей-
сненая мара, якая здавалася недасягальнай для
тых, хто волею лёсу рыхтаваў папярэднія Збо-
ры твораў песняра. Тады, я ведаю гэта даклад-
на, было абсалютна неверагодным уключэнне
ў Збор твораў такіх вершаў, напрыклад, як
„Над Нёманам“, „Папросту“, „Чужым“, „За-
браны край“ і інш.; паэм „На Куцыю“ і „На
Дзяды“; пэсы „Гутэйшыні“ і г.д.

Цяпер зняты ўсе ранейшыя абмежаванні, ук-
лючаюцца ў сё, напісанае аўтарам. Мала таго,
даюцца ў сё в а р ы н т ы, прычым, не ў
раздзеле „Каментарыяў“, а ў асноўным тэк-
сце, прыраўноўваючыся такім чынам да мас-
тацкіх твораў — арыгіналаў. І гэта яшчэ не ўсё.
У асобным раздзел эпістальярнай спадчыны па-
зта вылучаны яго дарчыя надпісы, так званыя
„інскрыпты“ — „раскоша“, якая ранейшым ук-
ладальнікам і рэдактарам адпаведных выдань-
няў не магла нават і прысніцца. Між тым, „ін-
скрыпты“ гэтыя значна пашыраюць літарату-
ры і мастацкі кантэкст. Друкуюцца таксама
калектыўныя творы, у якіх прымаў удзел Янка
Купала. Навізна выдання тут навідавоку.

Больш схаваны ад чытацкага зроку змены,
унесеныя ў раздзел „Каментары“, але і яны, як
вынікае з асобных артыкулаў зборніка, не ме-
ніш важныя: у многіх выпадках прыняты но-
выя рашэнні ў выбары асноўнага тэксту, у дата-
ванні асобных твораў, значна ўзбагачаны рэ-
альны каментарый.

Новы характар каментарыяў, з аднаго боку,
вынік новага ўзроўню купалазнаўства і, зна-
чыць, беларускага літаратуразнаўства наогул,
бо ўсё дарогі яго так ці інакш вядуць да Купа-
лы і Коласа, з другога, — вынік новых прапра-
ваньняў да выдання, абумоўленых новым ча-
сам. Тут сышліся, як гаворыцца, усе зоркі. Да
гэтага трэба дадаць яшчэ высокі ўзровень на-
вуковага кіраўніцтва, памножаны на энтузіязм,
руплівасць, адданасць непасрэдных выканаў-
цаў.

Можна не сумнявацца, што Поўны 9-ці том-
ны Збор твораў Янкі Купалы дасць даследчы-
кам штуршок для далейшых росшукаў, знахо-
дак і абагульненняў, але значэнне яго выхо-
дзіць за рамкі вузка акадэмічных праблем, бо
новае выданне значна змяняе і ўзбагачае ўяў-
ленне шырокага чытача аб Купале — мастаку
і мысліцелю. Усё гэта дае сур'ёзную падставу
спадзявання, што гутарка, якую меўся весці вя-
лікі пясняр з народам, адбудзецца цяпер на но-
вай хвалі, больш шчыра і плённа, на іншай сту-
пені разумення.

Эсфір Гурэвіч
Кліфленд

"З цэлым народам гутарку весці"

Словы гэтыя, знаёмыя, думаю, з дзяцінства
кожнаму, у каго Беларусь глыбока жыве ў сэр-
цы, каму і ў далечыні ад яе блізка і дорага бе-
ларускае слова, вынесены ў загаловак майго
невялікага артыкула таму, што яны па сутна-
сці вызначаюць яго ўнутраны лейтматыў. У
якім сэнсе, будзе зразумела чытачу далей.

Перш за ўсё хачу паведаміць, што мінулым
годзе ў выдавецтве „Беларуская навука“ вый-
шоў цікавы зборнік „Янка Купала і Якуб Колас
у кантэкście славянскіх літаратур“, падрыхта-
ваны Інстытутам літаратуры імя Янкі Купалы
Нацыянальнай Акадэміі навук Беларусі. Зборнік
уклучае даклады і паведамленні, зробленыя
шырокім колам навукоўцаў, як вядомых, так і
зусім маладых, на Міжнароднай Навукова-тэа-
рэтычнай канферэнцыі, арганізаванай Інстыту-
там з нагоды 120-годдзя народных пазтаў Бе-
ларусі. Янкі Купалы і Якуба Коласа, што адзна-
чаецца ў вядома ў 2002 годзе.

Натуральна, што паколькі ў Зборніку змешча-
ны артыкулы рознага характару і ўзроўню, мо-
жна было-б выказаць пэўныя меркаванні па
тых ці іншых канкрэтных пытаннях, але нам
важна ў дадзеным выпадку падкрэсліць галоў-
нае. Зборнік сведчыць, што надышоў новы этап
у асэнсаванні літаратурна-мастацкай спадчы-
ны волатаў нацыянальнай літаратуры, што бе-
ларуская літаратурная навука вызваляецца ад
ранейшых вульгарна-сацыялагічных схем і
штампаў. Янка Купала і Якуб Колас паўстаюць
цяпер у новым святле, значна бліжэй да гіста-
рычнай праўды, як сапраўдныя носьбіты нацы-
янальнай культуры, якія сваім талентам здоле-
лі узняць народнае мысленне беларусаў на вяр-
шыню мастацкага і такім чынам упісаць бела-
рускую літаратуру ў сусветны кантэкст.

У артыкулах вядомых беларускіх літарату-
разнаўцаў І. Навуменкі, У. Гнілмёдава, М. Мушы-
нскага, А. Лойкі, В. Жураўлёва, М. Тычыны, А.
Яскевіча, Т. Шамкінай, Л. Гараніна і іншых да-
ецца новае, сучаснае прачытанне твораў класі-
каў беларускай літаратуры. Яно, на маю думку,
высвятляе ўжо даўно ў тых даследчыкаў, якіх

Паліаванне на ТБМ

Вольга ІПАТАВА /Народная Воля/

На адной з сустрэч з чытачамі мне задалі пытанне - як жывуць зараз беларускія пісьменнікі, якія не славяць уладу, а кіруюцца законам і сумленням? "Як стронга", - адказала я. Удакладняць было не трэба: гэтая аўдыторыя ведала, што фарэль жыве ў чыстай вадзе і кіруе супраць плыні. На самай справе гэта быў занадта пазытыўны вобраз. Сённяшняй стронзе трэба выжываць у вадзе бруднай і ядавітай, яе бесперастанку труцяць хімікаліямі і нястомна спрабуюць "выціснуць" з рэчак нашага беларускага жыцця.

Пацвярджэнне гэтаму - чарговая спроба "наезд" на Таварыства беларускай мовы.

У сённяшнім грамадскім жыцці гэта - самая актыўная, жыццяздольная і энергічная структура, якая мае падтрымку ў самых далёкіх мястэчках і вёсках Беларусі. Яе адрозненне ад іншых, у тым ліку палітычных арганізацый, на мой погляд, у тым, што пратэстнага ў ёй меней, чым у іх, а вось любові, таго сакральна-патамнага, што жывіць нацыю, - найбольш. Сёння той, хто на пачатку Адраджэння 90-х біў сябе ў грудзі і спадзяваўся на нейкія дывідэнды ад беларускасці, сядзіць сабе ціха, а ў горшым выпадку зноў стаў "інтэрнацыяналістам". Тыя ж, хто не па загадзе, не па нейкай выгадзе для сябе прапагандавалі нацыянальную літаратуру, любілі беларускае слова, засталіся тымі ж. Больш таго - яны смела ішлі насуперак таму адкату ад нацыянальнага, які імкліва распаўсюдзіўся з 1994 года. Варта ўгадаць адну Марыю Мацкевіч з Салігорска, чья сумная гадзіна смерці прыйшла на сёлетніа Каляды. Гадзіна яна, простая настаўніца, ладзіла ў сваім горадзе цэлыя фестывалі беларускай паэзіі, знаходзіла спонсараў, угаворвала пісьменнікаў, у якіх заўсёды няма часу, прыехаць і выступіць у школах і тэхнікумах. Згарэла яна, як знічка, пасля таго як быў забіты яе сын, а забойцаў не знайшлі, паколькі, як гаварылі ў горадзе, і не асабліва шукалі...

А ці ж яна адна гарэла любоўю да роднага слова? Такіх людзей, хто гатовы на актыўнае дзеянне, а не толькі на размовы ды энкі, калі і не так шмат, як хацелася б, то ўсё ж яны ёсць. Менавіта іх і актывізуе, і арганізоўвае сёння для канкрэтных спраў Таварыства беларускай мовы. У каго яшчэ шукаць ім падтрымку, разумення ды ацэнкі сваёй працы? У аддзелаў адукацыі, якія, хочучы яны таго ці не, змушаны выконваць дырэктывы зверху ды скасоўваць беларускія школы? У аддзелаў культуры, якія не ў стане забяспечыць бібліятэкам сродкі на набыццё кніг сучасных беларускіх аўтараў? У райвыканкамаў, якія б'юцца за надоі ды кармы для згалелых калгасаў і пасылаюць на буракі і бульбу тых, хто фінансавана цалкам залежыць ад іх, - настаўнікаў ды бібліятэкараў, якія не ўдасканальваюць свае веды за сучаснымі часопісамі, а з калгасных палёў бягуць на ўласныя соткі, каб дашчэнтну не змізарнець на сваіх нікчэмных заробкахі

Ідуць і едуць энтузіясты беларускай нацыянальнай ідэі ды беларускага слова на сядзібу ТБМ - там ладзяць семінары, заўсёды прапаноўваюць новае і вучаць на ўласным прыкладзе, як умудрыцца выпускаць газету (а цяпер - не толькі "Наша слова", але і "Новы час") не на дзяржаўны, а на грамадскі, на нашы з вамі грошы. Тут расказваюць пра новыя кнігі, што выйшлі ў недзяржаўных выданнях, і іх можна пагартыць тут жа, на пастаяннай выставе самых апошніх па часе выдання кніг і часопісаў.

Канешне, вялікая заслуга ў тым самога старшыні ТБМ Алега Анатольевіча Трусава, які здолеў стварыць зладжаны ды працаздольны калектыў там, дзе не раз ужо рабіліся спробы ягонага руйнавання.

Так, гэтае дзікуства - інакш яго не назавеш - ужо не раз адбывалася ў нашай найноўшай, дзесяцігадовай "ледніковай эпосе". Ужо вывозілі адсюль, з сядзібы ТБМ, на трактарах бяспасныя кнігі, выкідалі з такой цяжкасцю знойдзеныя ды прывезеныя мэблы, закідалі штрафамі. За што? За любоў да таго, што за тысячагоддзі гісторыі назапасілі продкі, і найперш, канешне, за мову, "якой азваўся беларус". Без мовы яго даўно ўжо не было б, як няма эрзя, меры, чудзі і іншых народаў, ад якіх засталася толькі паўзняважлівае блокаўскае

"чудь" начудыла да меры намеріла" і якія растварыліся ў вялізным рускім этнасе.

У любові ёсць свае законы, непадуднаныя ніякім высілкам мэтазгоднасці і нават уласнай бяспекі. І ў гэтым - трывучасць мовы, нягледзячы ні на што. Хто з тых, "прадзвінутых" настолькі, што яны грэбуюць родным, адкажа на простыя пытанні - чаму ты не хочаш знікаць, беларус? Чаму ты, беларускі інтэлігент, ледзь утварыўся продых у задушлівым цяжары імперыі, з такой самаадданасцю ўзяўся аднаўляць гераічныя ўчынкі продкаў, якія адчайна, ад стагоддзя да стагоддзя, баранілі свой лад жыцця, сваю зямлю? Няўжо ты не бачыш, з якім імпэтам палююць на кожнага твайго суродзіча, які не хоча аддаваць сваіх дзяцей на згубу за чужыя нам геапалітычныя і эканамічныя інтарэсы?

І - няўжо ж ты не падтрымаеш, не абароніш гэтага свайго суродзіча, калі ўжо сам не хочаш выходзіць з-пад цёплай страхі, каб нешта канкрэтнае зрабіць для агульнай нашай справы - захавання Беларусі?

Паліаванне ідзе, як кажуць, амаль на "ўсіх фронтах". Пазалетаць так паліаваць на Саюз пісьменнікаў. Загналі яго ў даўгі, прытрымліваючы ад рашучых дзеянняў абцягнутымі на розных, самых высокіх дзяржаўных узроўнях, стварылі гвалтоўны холдынг, спрабавалі раздзяліць, каб лягчэй было вылучыць самых непакорлівых і накінуць на іх удаўку. Не ўдалося. Саюз працуе, праводзяцца вечарыны, прымаюць у сябры нашай творчай арганізацыі новых маладых сяброў. Нягледзячы на тое, што сучаснай беларускай кнізе неверагодна цяжка дабрацца да чытача ў глыбінку, апроч таго, на друкаваныя выданні простае сям'і падпісача таксама праблематычна, усё ж, як парасткі скрозь асфальт, прабіваюцца ў мястэчкі ды гарады і сучасныя аўтары. І для любога, хто хаця трохі разбіраецца ў літаратуры, відавочна - яна жыве, нягледзячы на тое, што па тэлебачанні нядаўна зноў прагучала, што беларускай літаратуры нібыта няма.

Я стараюся пазбягаць пераліку прозвішчаў, бо абавязкова не назавеш некага, хто варты таго, каб ягоная праца была хаця б абазначаная. Але як не сказаць пра нядаўна выданыя (канешне, не ў дзяржаўным выдавецтве) кнігі "Сучасная беларуская проза" і анталогію вершаў "Краса і сіла", складзеную Міхасём Скоблам, якія далі шырокую панараму пісьменнікаў, што актыўна і плённа працуюць у айчынным літаратуры? Дарэчы, кнігі тыя купляюць даволі актыўна, што таксама гаворыць пра цікавасць чытача да роднай літаратуры. Як не сказаць, напрыклад, пра новы раман Эрнэста Ялугіна "Афганская пастка"? Вострасюжэтыя палітычны дэтэктыў з сумнымі рэаліямі нашага жыцця захоплівае з першай старонкі. Аўтар жа, які не адносіцца да ліку "прабіўных", шукае магчымасці яго выдаць. Вось бы нашым палітычным партыям зацікавіцца раманам і дапамагчы аўтару! Не сакрэт, што жорсткае паліаванне апошніх гадоў і на самыя гэтыя партыі нека абасобіла іх ад творцаў, ад літаратуры, жыцця і музыкі, і на выставах ці пазытыўных вечарынах амаль не ўбачыш палітыкаў. А дарэмна!

Некалі наша палітычная пасляваенная эміграцыя, выдаючы газеты і часопісы, давала на іхніх старонках шмат (нават, на думку некаторых, зашмат) вершаў, паэм ды апавяданняў беларускіх літаратараў. Але менавіта мова, пазэтычнае слова не далі беларусам растварыцца і знікнуць у іншых, больш магутных нацыях. Узгадваю, як, будучы ў гасцях у адной з нашых цудоўных беларускіх жанчын Нямеччыны Надзеі Мікалаевы Барт (Юрковіч), я пачула ад яе мноства вершаў, у тым ліку невядомага мне тады Х.Ільясавіча, а пасля і раманы на музыку А.Карповіча. У гутарцы пра ролю літаратуры ў захаванні нацыянальнай свядомасці яна ўзгадала пра сваю сяброўку Надзею Касмовіч са Штутгарта, тут жа патэлефанавала. "А ведаеш, хто ў мяне ў гасцях?" Я ўзяла слухавку і была ашаломлена: спадарыня Касмовіч напаміць працытавала мне верш з маёй першай кніжкі "Раніца"! А пасля стала чытаць і іншыя сучасных аўтараў. Адкуль жа такое веданне нават маладых аўтараў, не кажучы ўжо пра мэтраў літаратуры? "Да беларускай літаратуры заўсёды звярталіся ў сваіх артыкулах і перадачах і С.Станкевіч, і Ю.Віцбіч, і Я.Запруднік, - адказала яна. - Ды і мой

муж заўсёды цікавіўся, што ж адбываецца ў савецкай Беларусі, ці жыве там яшчэ нашае слова"...

Слова, нягледзячы на насыпную русіфікацыю, якая ўзмацняецца з кожным годам, усё ж яшчэ жыве. Яно не толькі ў творах пісьменнікаў, якія цяпер, каб дабрацца да чытача, праходзяць ледзь не паласу з перашкодамі, з мінамі і акапамі, нібыта лазутчыкі ў ваенныя часы. Не сакрэт, што ёсць пэўныя спісы тых, каго не падпускаюць ні да дзяржаўнага тэлебачання, ні да радыё, нібыта яны і сапраўды лазутчыкі чужой дзяржавы - чужой на сваёй зямлі! Ёсць і іншыя грамадскія арганізацыі, якія моцна занепакоены становішчам, якое склалася на сёння, калі зноў, як і ў савецкай час, у гарадах амаль няма беларускіх школ, - такія, як Згуртаванне беларусаў свету "Бацькаўшчына". Але Таварыства беларускай мовы шчырае найбольш, яно не дае спатолі чыноўнікам, нястомна нагадваючы ім аб законах, якія не працуюць, аб іхнім абавязку перад дзяржавай, якая дэ-юрэ існуе як незалежная і называецца пакуль што, дзякуй Богу, не "Северо-Западный край" (у якім, дарэчы, не былі б яны ўжо ні міністрамі, ні кіраўнікамі дэпартаменту, ні ўвогуле кім-небудзь значным, а толькі тымі запраданцамі, якімі грэбуюць і самі пакупнікі).

Ганебна чуць сёння ад нашых міністраў суцэльную рускую мову, непрыемна бачыць, як кіраўнікі беларускіх тэатраў, артысты, музыкі, штоносяць званне народных і заслужаных, дэманструюць сваю непавагу да тытульнай нацыі (ні разу апошнім разам не чула беларускай мовы ў інтэрв'ю Я.Папалаўскай ды А.Ціхановіча, Г.Давыдзкі ці каго-небудзь з "Песняроў" (за выключэннем тых, у якіх Л. Барткевіч). Дарэчы, заўсёды па-беларуску выступае хіба што толькі М. Фінберг, дзякуй яму і за нястомную прапаганду нацыянальнай песні! Колькі разоў бывае і такое: артысты спяюць песню, прачытаюць верш па-беларуску і тут жа кланяюцца публіцы: "Спасибо!", так што адразу бачыш, што ім нацыянальнае - толькі служба)... Але ўдвая больш ганебна чуць, як нават некаторыя беларускія пісьменнікі, угодліва схіляючыся перад якім-небудзь журналістам СТБ, якое найбольш агрэсіўна рускамоўнае, таксама загаворваюць на іншаземнай мове, нібыта іх тут, у сваёй краіне, нехта не разумее, нібыта іх не запішучу, калі яны стануць гаварыць на той мове, на якой пішучу, вучачы грамадзянскай і нацыянальнай свядомасці тых жа самых журналістаў, а не патураючы ім у нігілізме... Тады ўзгадваецца даўняе, але вельмі сучаснае сёння слова Максіма Багдановіча:

Біце ў сэрца іх, біце мячамі, Не давайце чужынцам быць!

У Алесь Жука ёсць цудоўнае апавяданне "Паліаванне на апошняга жураўля". Яно таксама ўзгадваецца, калі ў нашай краіне пачынаецца чарговае паліаванне - на дзяцей з беларускага ліцэя імя Коласа, на творцаў, на грамадзянскую супольнасць, якая ва ўмовах татальнага алкагалізму, росту злачынстваў ды духоўнай дэградацыі грамадства магла б зрабіць непараўнаўча болей, чым сёння, калі яна адбываецца ад "паліаўнічых", што абкладаюць чырвонымі сцяжкамі кожнае смелае, жывое слова, думку, дзеянне.

У кожнай газеце рэгулярна з'яўляецца зводка злачынстваў, ад якіх кроў стыне ў жылах. Блізкія людзі звярнуць і забіваюць адзін аднаго з неверагоднай жорсткасцю, выганяюць на вуліцу старых і нямоглых, рабуюць сяброў. І на гэтым фоне зусім бяскрыўдным бачыцца адзін, здаецца, зусім дробны выпадак, які, аднак, глыбока мяне закруціў.

У Доме літаратара ішла прэзентацыя кнігі "Чарнобыльскія матылі", якую напісалі і аздобілі дзеці, што некалі перажылі Чарнобыль і яго наступствы на забруджанай зямлі. (Дарэчы, за той час, пакуль выходзіла кніга, трое юных мастакоў памерлі.) Але калі тэлебачанне папрасіла сказаць колькі слоў адну з дзяўчат, ужо студэнтку, тая адмовілася.

Я бачыла, што ёй хацелася выступіць. Чаму ж адмаўляецца? І яна нарэшце сказала шчыра: не хацела, каб яе сябры ведалі, што яна чарнобыльскай зоны! "Хлопцы са мною не стануць сустракацца, а сяброўкі таксама будуць баяцца што я - радыеактыўная!"

Грамадства, якое настолькі бялігаснае да нямоглых, якое не шкадуе, не дапамагае слабым - такое грамадства сапраўды трэба лячыць, і мастацкае слова - светлае, чыстае, добраахвотнае - займае ў такім псіхалагічным "лячэнні" не апошняе месца. Гэта добра ведалі ў старажытнасці і на тое зусім забываюцца сёння ў свеце, дзе класічная літаратура ўжо даўно падаецца ў адаптаваным выглядзе і дзе героі Гамера гавораць вестэрновым слэнгам. Ну, але гэта ўжо - тэма іншай гаворкі...

А пакуль што неадкладна трэба дапамагаць ТБМ. Пісаць пратэсты, заявы, збіраць ахвяраванні...

Таварыства беларускай мовы не павінна стаць тым апошнім жураўлем, які яшчэ лятае над краінай і тужліва-настойліва нагадвае - пра прыроду, у якой знітаваны чалавек, яго побыт і ягонае Слова, пра душу, якой мулка ў чужым эгрэгары, пра многае іншае, без чаго мы будзем проста тутэйшымі, проста насельніцтвам, крывёй і мускуламі якога будучы, як і спрадвечна, расплавацца чужыя народы.

AAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAAA

На Беларусі ўсе Багі жывуць мірна

Карэспандэнт сустрэўся з намеснікам старшын Камітэта па справах рэлігій і нацыянальнасцяў пры Савесце Міністраў Рэспублікі Беларусь Уладзімірам Ламекам.

— Уладзімір Барысавіч, ахарактарызуеце, калі ласка, рэлігійную сітуацыю ў Рэспубліцы Беларусь на пачатак 2004 года.

— Я магу з упэўненасцю сказаць, што рэлігійная сітуацыя ў рэспубліцы застаецца стабільнай і бесканфліктнай. Захаваўшы гэтага спакою з'яўляецца адной з найгадоўнейшых задач дзяржавы, бо ўстойлівы этнаканфесійны мір — адзін з важнейшых фактараў сацыяльна-палітычнай стабільнасці ў краіне. Рэлігійныя арганізацыі ў нашай краіне, акрамя культавай практыкі, маюць магчымасць актыўна займацца дабрачыннасцю, супрацоўнічаць з органамі ўлады, усталёўваюць і падтрымліваюць сувязі і кантакты з замежнымі рэлігійнымі арганізацыямі. Сёння ў Беларусі дзейнічае каля трох тысяч рэлігійных абшчын. Змен у канфесійнай структуры не адбылося. Як і ў папярэднія гады, рэлігійныя абшчыны прадстаўляюць 26 канфесій і рэлігійных напрамкаў. У адпаведнасці са сваімі статутамі функцыянуюць 147 рэлігійных арганізацый, якія маюць агульнаканфесійнае значэнне, — гэта рэлігійныя аб'яднанні, манастыры, брацтвы, сястрыцтвы, місіянерскія таварыствы, духоўныя навучальныя ўстановы. Бясспрэчна, найбольшая вага ў рэлігійным жыцці належыць Беларускай праваслаўнай царкве, якая аб'ядноўвае больш як 80 працэнтаў вернікаў у рэспубліцы і мае больш чым 1280 прыходаў, 1003 храмы, якія ўжо дзейнічаюць і яшчэ 157, якія будуць. Канструктыўныя адносіны склаліся ў дзяржавы з Рыма-каталіцкай царквой. Сёння яна аб'ядноўвае больш як 430 прыходаў. Плённа працуе дзяржава з іудзейскімі, мусульманскімі, лютэранскімі рэлігійнымі арганізацыямі. Пратэстантызм у рэспубліцы прадстаўлены, як і раней, 15 напрамкамі.

— На чым трымаецца міжканфесійны і міжрэлігійны мір у нашай краіне?

— Падмурак гэтай стабільнасці складаюць тры канфесіі, якія ўнеслі істотны ўклад у гістарычнае станаўленне і развіццё духоўных, культурных і дзяржаўных традыцый беларускага народа. Асабліва роля традыцыйных рэлігій і канфесій адзначана і ў прэамбule Закона аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях. Сёння кожны народ, кожная нацыя імкнуча абараняць сваю духоўную спадчыну і на гэтым падмурку развіваць сваю культуру. Верарыпнасць, павагу да чалавечай годнасці фарміравалі ў беларускага народа праваслаўе, каталіцызм, іудаізм, іслам. Людзі стагоддзямі тут жылі разам, і, дзякуючы іх узаемадзеянню склаўся непаўторны беларускі менталітэт.

— Былі апасенні, што новы Закон, падкрэсліваючы асаблівую ролю пяці канфесій, справакуе абстрагніце міжрэлігійнага жыцця...

— Гэтага не было і не будзе. Бо новы закон дазваляе ўзаемадзеянне дзяржаве з гэтымі гістарычна-традыцыйнымі канфесіямі, каб не толькі захаваць набытае, але і выкарыстаць патэнцыял гэтых канфесій для духоўнага адраджэння народа. Для развіцця трэба абяпіцца на трыма, на тое, што мае глыбокія карані. Так робіць увесь шчылізаваны свет. Ніводная з тых канфесій, якія з'явіліся параўнальна нядаўна, не маюць тут гістарычных каранёў. Важна і тое, што ніхто з традыцыйных канфесій нікому не

навязвае сваю волю. Дзеля чаго падкрэслена ў прэамбule вызначальная роля праваслаўя? Ды яго нельга аддзяліць ад жыцця беларускага народа вось ужо больш за тысячу гадоў. Побыт, менталітэт беларусаў непарыўна звязаны з хрысціянскімі традыцыямі. Больш за сем стагоддзяў налічвае на гэтай зямлі і гісторыя Рыма-каталіцкай царквы. Шэсць стагоддзяў тут існуе і ўносіць свой уклад у нашу гісторыю іудаізм. З часоў Вітаўта жывуць на гэтым зямлі і служаць ёй мусульмане. Нядаўна мы адзначалі 600-годдзе першых татарскіх паселішчаў на землях Беларусі. Грамадскасць летась узгадала 450-годдзе рэфармацыйнага руху на Беларусі, прамымі духоўнымі на-шчадкамі якога з'яўляюцца лютэране. У артыкуле 15 Канстытуцыі адзначана, што дзяржава адказна за захаванне гісторыка-культурнай і духоўнай спадчыны беларускага народа. Гэтая спадчына якраз грунтуецца на традыцыях, якія напрацавалі вышэйзгаданыя канфесіі. Разам з тым перад законам усе канфесіі роўныя. Канфесіі роўныя, але не роўнаважлівыя. Новы закон быў прыняты, каб улічыць нашу айчынную канфесійную спецыфіку, улічыць ролю тых канфесій, якія стагоддзямі прысутнічалі тут, і адначасова ўлічыць еўрапейскі вопыт царкоўна-дзяржаўных адносін. Закон адпавядае ўсім нормам міжнароднага права ў сферы свабоды рэлігій і дазваляе гарманізаваць адносіны дзяржавы і царквы.

— 2003 год — першы год дзеяння новага закона. пацвярджае гэтыя словы?

— Так, за гэты год не ўзнікла нават прычын для канфліктных сітуацый на рэлігійнай глебе. Закон ні ў якім разе не абмяжоўвае правы вернікаў. Ён дазваляе ў роўных умовах усім развівацца. Іншая справа, што ў сваім супрацоўніцтве дзяржава мае права выбару і аддае прыярытэт тым канфесіям, якія ўнеслі найбольшы ўклад у станаўленне і развіццё духоўных, культурных і дзяржаўных традыцый.

— Паводле новага Закона ўсе рэлігійныя арганізацыі павінны прайсці перарэгістрацыю. Як адбываецца гэты працэс?

— На сённяшні дзень перарэгістрацыю прайшлі Беларуска праваслаўная царква і ўсе 10 яе епархій. Перарэгістраваны Канферэнцыя каталіцкіх епіскапаў і ўсе 4 епархія Рыма-каталіцкай царквы. Прайшлі перарэгістрацыю тры іудзейскія рэлігійныя аб'яднанні, стараварская і новаапостальская царквы, рэспубліканскае і шэсць мясцовых аб'яднанняў хрысціян веры евангельскай, адвентысты сёмага дня, Сведкі Іеговы, рыхтуюцца дакументы для перарэгістрацыі двух аб'яднанняў мусульман і двух евангельска-лютэранскіх аб'яднанняў. Да новага года перарэгістрацыю прайшлі больш чым 25 працэнтаў усіх абшчын. Тут узнікаюць некаторыя пытанні, напрыклад, з юрыдычнымі адрасамі, якія былі зарэгістраваны на кватэрах па месцы жыхарства, з колькасным складам некаторых абшчын, але мы сумеснымі намаганнямі вырашаем гэтыя пытанні — гэта не больш чым рабочыя моманты.

— Мінулы год адзначаны яшчэ і новым для нас формай супрацоўніцтва дзяржавы і Царквы — Пагадненнем з Беларускай праваслаўнай царквой.

— Так, у адпаведнасці з тым, што мы ў супрацоўніцтве аддаём прыярытэт праваслаўю, па даручэнню (на сустрэчы з Сінодам у снежні 2002 года) кіраўніка дзяржавы было распрацавана і 12 чэрвеня 2003 года заключана Пагадненне аб супрацоўніцтве дзяржавы з Беларускай праваслаўнай царквой. Гэта падзея цалкам адпавядае Канстытуцыі нашай дзяржавы, яе заканадаўству, у прыватнасці, у артыкуле 8 Закона аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях адзначана, што дзяржава можа заключаць па-добныя пагадненні. Сёння ў адпаведнасці з гэтым Пагадненнем больш як 10 міністэрстваў і ведамстваў распрацоўваюць праграмы супрацоўніцтва. Па даручэнню ўрада нам да 30 сакавіка трэба гэтыя ўсе праграмы падрыхтаваць і ўключыць у дзеянне. За Камітэтам пакінута каардынуючая функцыя. У верасні адбылося пасяджэнне Каардынацыйнага савета па выкананню гэтых праграм, які ўзначальвае старшыня нашага Камітэта Станіслаў Буко.

— Якія змены ў жыццё грамадства павінна прынесці гэтае Пагадненне?

— Прыярытэтнымі напрамкамі з'яўляюцца грамадская мараль, выхаванне, адукацыя, культура і творчая дзейнасць, ахова, аднаўленне і развіццё гісторыка-культурнай спадчыны. Па гэтых накірунках Беларусі Экзархат у першую чаргу будзе супрацоўнічаць з міністэрствам адукацыі, міністэрствам культуры, дэпартаментам па ахове гісторыка-культурнай спадчыны, аблвыканкамамі, з Мінгарвыканкамам. У нас зараз многія храмы рэстаўруюцца, многія будуцца з нуля, аднаўляюцца, усё гэта — наша гісторыка-культурная спадчына, і гэта клопат не толькі Царквы, але і ў першую чаргу дзяржавы. Тут намечаны сур'ёзныя мерапрыемствы на

перспектыву, і нешта ўжо робіцца.

— Што датычыцца адукацыі, то ці не прадугледжвае Пагадненне вывучэнне праваслаўя ў школах?

— Згодна з артыкулам 9 Закона аб свабодзе сумлення і рэлігійных арганізацыях, нацыянальная сістэма адукацыі носіць свецкі характар і не мае на мэце фарміравання тых ці іншых адносін да рэлігій. Гэта значыць, што грамадзяне маюць права на роўны доступ да нацыянальнай сістэмы адукацыі незалежна ад іх веравызнання. Не дапускаецца ў сістэму адукацыі ананімная ці якая-небудзь іншая дзейнасць рэлігійных арганізацый. Адзінае, што могуць рэлігійныя арганізацыі — гэта супрацоўнічаць з нашымі навучальнымі ўстановамі ў пытанніях выхавання. У пазаўрочныя гадзіны, на падставе пісьмовых заяў бацькоў, так, як гэта прапісана ў заканадаўстве. Рэлігійныя арганізацыі таксама могуць адкрываць свае школы, групы, летнікі, але толькі не на базе школы. Вопыт супрацоўніцтва Царквы з сістэмай адукацыі мы ўжо маем: Свята-Ефрасіннеўскія, Кірыла-Мёфодзіеўскія чытанні... Есць вопыт і сумеснай працы з праваахоўнымі органамі. У нас створана першае ў СНД турэмнае брацтва, дзе святары працуюць з асуджанымі і іх сем'ямі. Пагадненне дазваляе сістэматызаваць увесё гэты вопыт і адкрыць патэнцыял і Царквы, і адпаведных міністэрстваў. Калі мы кажам пра духоўнае адраджэнне беларускага народа, трэба стварыць мэгчымасць для гэтага. Пагадненне не накіравана супраць іншых канфесій, не ўшчамляе правы іншых вернікаў альбо людзей, якія не падзяляюць рэлігійныя погляды.

— Наколькі цяжка тут пераадоўваць шматгадовы атэістычны вопыт грамадства?

— Сітуацыя мяняецца, і народ вяртаецца да сваіх вытокаў, і дзяржава разумее, на колькі важнае сёння духоўнае выхаванне. Грамадства, страціўшы духоўна-маральныя арыенціры, фактычна можа апынуцца на мяжы свайго знікнення. І калі XXI стагоддзе не стане стагоддзем духоўнага росквіту, то і перспектывы на выжыванне таксама вельмі праблематычныя. Таму мы і ідзем на супрацоўніцтва з гістарычна-традыцыйнымі канфесіямі. Усе структуры і органы дзяржаўнага кіравання таксама добра разумеюць неабходнасць гэтага. Галоўнае тут — рабіць усё ў рамках заканадаўства і не наносіць, усё дакладна выверыць. Дзеля гэтага па кожнаму накірунку, акрэсленым у Пагадненні, працуюць адпаведныя камісіі, у якія ўключаны людзі дасведчаныя — навукоўцы, практыкі. Я думаю, што гэта дасць вялікі плён. Добра і тое, што ніхто не фарсіруе працу над гэтымі праграмамі. Тэрмін на іх распрацоўку быў дадзены каля года. Само Пагадненне з'яўляецца бестэрміновым.

— Дзяржава падтрымлівае сацыяльную дзейнасць і іншых канфесій?

— Дзяржава вітае ўсё, што на карысць грамадству. Вядома ў рэспубліцы дзейнічаць дабрачыннай каталіцкай арганізацыі "Карытас", якая мае свае аддзяленні ва ўсіх чатырох епархіях, яны актыўна займаюцца аздараўленнем дзяцей, аказаннем дапамогі дамам састарэлых, інтэрнатам. Усяго ў рэспубліцы 32 місіі, якія належаць самым розным канфесіям і непасрэдна займаюцца сацыяльнай дзейнасцю.

Размаўляў Вольга Мядзведзева

Алесь ПАШКЕВІЧ

У беларускай нацыі - адна мова

Вось і дабыліся... Вось і дагаварыліся...

Вось табе, бабка, і Юр'еў дзень!

Што за дзень, спытаеце?

Ды быў такі на старадаўняй нашай зямлі, калі сяляне маглі пераходзіць ад аднаго памешчыка да другога, шукаючы лепшай долі. І што знаходзілі? Тую ж працу і той жа бізун. І пачалі казаць пра Юр'еў дзень як пра нечакана страчаную надзею, як пра расчараванне ў пошуку лепшага і свабоднага. Думаецца, пара ўжо нам так гаварыць і пра той рэфэрэндумны дзень 95-га, пасля якога ў Беларусі было ўведзена дзюхмоўе...

Мы, як заўсёды, - самыя разумныя і дальнабачныя. Мы і багачэйшыя за ўсіх, да прыкладу, за "старэйшых" усходніх братоў, бо яны ж, бачыце, маюць толькі адну рускую мову, а мы - і рускую, і сваю, родную. І гэта давалася пачуць з самых высокіх выснаў! Так, бедны брат... Толькі ж ці вядома нам, колькі моў мае яго імперыя? Хай хто прайдзеца - да Сахаліна - ды палічыць!

Аднак што нам да іх, што, скажам, да татараў, якія - і ў Маскве жывучы (да прыкладу, старшыня Саюза пісьменнікаў Татарстана) - гавораць у сваіх сем'ях па-татарску? І не да таго нам, што расіяне гавораць

"Беларусь" і "Васіль", бо мы ж - правільней за ўсіх: "Белоруссия", "Василий"...

Мы ж - мудрыя. У нас вось і асноўныя тэлеканалы загаварылі ўраз "на нашем и великом", ды і так упэўнена, што старшыня Нацыянальнай дзяржаўнай тэлерэдыёкампаніі ўжо не чуе ні голасу пісьменніка-ветэрана Пятра Прыходзькі ў абарону мовы на нацыянальным тэлебачанні, ні агульнай заявы пратэсту Рады Саюза пісьменнікаў, як і пратэсту Таварыства беларускай мовы ды іншых грамадзян. Ён, старшыня, упэўнена ў "Звяздзе" прызнаўся, што, маўляў, было праведзена апытанне і што большасць грамадзян хочучь слухаць навіны па-руску! А што было б, калі па нейкім апытанні большасць захачела б замест навін глядзець порнафільмы? Зрэшты, АНТ на той шлях і выходзіць: закупіла за дзяржаўныя грошы скандальна-матныя "Окна"... А беларускамоўны глядач на колішнім "БТ" цяпер прыроўнены да глуханамога: у інфармацыйных перадачах толькі "цітры" бягуць па-беларуску.

А радыё - асабліва FM-станцыя? А беларускамоўныя малалдзёжныя газеты - дзе? Дзе колішняя "Чырвоная змена"? Затое ёсць і "Знамя юности", і "Переходный возраст". І чаго толькі няма, бо мы ж - багатыя!

А Юр'ёў дзень до-о-оўгі! Два гады таму адменены абавязковы выпускны экзамен па роднай літаратуры, чаго не было і ў часы Беларусі савецкай. А роднае, як разумееце, не можа быць на іншай мове, хоць і самай брацкай. А нядаўна набыў юрыдычную сілу тыповы вучэбны план за курс базавай агульнаадукацыйнай школы, паводле якога галзіны на вывучэнне беларускай мовы (і літаратуры) зноў скарачаюцца. Беларускаямоўныя школы і класы ў Мінску можна пералічыць на пальцах. У маім родным Слуцку з 13 школ беларускамоўная толькі адна (ды і ці не толькі таму, што дырэктар у ёй - рускі).

І мы не задумваемся ўжо, што на апошнім перапісе роднай мовай беларускую назвалі больш за 80% жыхароў Беларусі. І не гаворым пра тое, што беларуская мова - мова тытульнай нацыі...

Мы чакаем свайго Юр'ева (чытай: Леніна, Хрушчоўа і г.д.) дня. Вось і на білінгвізм згадзіліся, яго прасім. Хоць - без дыпламаты - які ў нас білінгвізм?! Якія "два асноўных языка нации"? Нацыя - не змяя з дзвюма языками-мовамі! У беларускай нацыі - адна мова! Мова, якую беларусы праз стагоддзі ўзабагалі і развівалі, на якой стагоддзямі ствараліся песні і казкі, на якой яны весяліліся і гаравалі, якая, урэшце, і з'ядала наш народ, адасобіла яго ад Захаду і Усходу, ад Поўначы і Поўдня! Калі сёння Беларусь з розных прычын і гаворыць на дзвюх мовах, дык гэтыя мовы - беларуская і трасянка. Так! Славутая трасянка, якая - як бы ні хацелася - не становіцца рускай (расійскай). Гэта мінулыя стагоддзі, гэта сотні мільёнаў нашых продкаў адлікаюцца ў нашых вуснах невынішчальным крывічка-дрыгавіцкім акцэнтам, з якога смяюцца нашы ўсходнія браты і сёстры. І, калі пашчыраці, па-руску-расійску ў Беларусі гавораць менш, чым па-беларуску. Проста многім здаецца, што яны гавораць па-руску.

І нікуды мы ад гэтага не дзенемся. І павінны змірыцца з тым, што моўны Юр'ёў дзень нічога новага не прынясе. Што гэта, урэшце, непрыгожа і няправільна, каб Беларусь і сёння жыла па крылатым выслоўі Дземянца: "Кто как халит, так и гаворит"... Але мы - цяплівыя. Ды - наймудрыя! І што нам сёння да Скарыны, які прынёс першую кнігу ва ўсёй усходняй славяншчыне - кнігу на мове сваёй роднай Полаччыны, бо яго "міласцівы Бог з таго языка на свет пусціў".

І што нам сёння да класіка-першапачынальніка Багушэвіча, які мову называў адзежай душы народу, які і нас папярэджаў: "Не пакідайце ж мовы нашай беларускай, каб ня ўмерлі!"

І што нам сёння да прарока Купалы, які і ў нас пытае:

Чаго вам хочацца, панове?

Які вас выклікаў прымус

Забіць трывогу аб той мове,

Якой азваўся беларус?

Чаго вам дзіка яго мова?

Паверце, вашай ён не ўкрай...

Свабоднае слова ты, роднае слова!

Зайграй жа смялей, веселей!

Хоць галзіны сыкаюць, кружаша совы,

Жывеш ты на хвалу людзей.

І што нам да Багдановіча і да соцені іншых народных і нацыянальных, я ўжо не кажу пра сучасных, бо ў нас, як чуюць з першых вуснаў, ужо, аказваецца, і сучаснай беларускай літаратуры не існуе! І хто з нас прыслухаецца да горнай трывогі беларускай паэтэсы з сучаснай Полаччыны Леры Сом:

Кожны мае свой страх, як атрутную кветку,

Колькі ўласную волю не дакарай.

Я боюся прагнуцца рускамоўнай паэткай,

Опевающей Северо-Западный край...

Няма прадмета - няма пытання. І праблемы. Ды - наперад дружным крокам!

І каму сказаць, што без беларускай мовы не было б і сённяшняй Беларусі? Не было б і нацыі нашай, і, адпаведна, эканомікі беларускай. Я не пра далёкія часы

Вялікага княства Літоўскага, у якім яшчэ не ведалі слова білінгвізм і ў якім Статут-канстытуцыя быў пісаны на адной мове - старабеларускай. Я - пра часы БНР-БССР. Толькі таму, што народ на захадзе колішняй царскай імперыі гаварыў па-свойму, думаў па-свойму, а яго роднамоўная інтэлігенцыя ўсвядоміла агульную адметнасць, - і паўстаў паміж Польшчай і Расіяй "ключок земли" - дзяржава Беларусь. І не далёкасяжная ленинская нацыянальная палітыка прывяла да таго. Сотыя тысяч нашых суацымнікаў беларускамоўныя языкі ў 30-я адрываліся, колькі людзей знішчана! Колькі сапраўдных беларусаў закатавана! Але тое, да чаго яны імкнуліся, да чаго сваімі жыццямі ішлі, - нас не цікавіць.

А тут ужо і "аднамоўныя" браты старую песню зацягнулі. "Я вообщее считаю, что мы один народ, разница между русскими и белорусами гораздо меньше, чем разница между восточными и западными немцами или северными и южными японцами, - упэўнена сцвярджае прэзідэнт расійскага фонда "Палітыка" Вячаслаў Ніканаў ("АиФ", 2003, №38). - И было бы нелепо разойтись из-за каких-то политических или экономических разногласий. А они, к сожалению, неизбежны. Мне кажется, что у Александра Лукашенко просто нет желания идти на более тесный союз".

А мы маўчым. А маўчанне - як згода. Бо мы - самыя мудрыя, хоць, праўда, і забыліся, як Хрушчоў на прыступках нашага БДУ гарантаваў: беларусы першымі ўступяць у камунізм, бо... адмаўляюцца ад сваёй мовы і гавораць па-руску.

І мы нібыта не ведаем, што можна памянаць памешчыка, можна цяпер нават і под змяніць... Аднак нам - як і цяляткам - той "лысінкі", з якой нараджаецца і выходзім у свет, не пазбаўіцца. І мовы, і акцэнта. Хіба толькі разам з галавой?

Але пра гэта яшчэ ў XIX стагоддзі папярэджаў хрэстаматыіны Багушэвіч...

А ў беларускай нацыі - адна мова. Калі яна пакуе яшчэ - нацыя.

Беларуская эміграцыя: змена пакаленняў

Беларускія асяродкі дзейнічалі найбольш актыўна ў ЗША, Канадзе, Вялікабрытаніі, Аўстраліі. Паваенная эміграцыя ў гэтых краінах зрабіла найбольш для захавання беларускай ідэі. Менавіта там сучасны працэс змены пакаленняў найбольш адчувальны. Тут, можа, не столькі гаворка пра змену пакаленняў, колькі пра змену характару той хвалі эміграцыі, якая прыехала пасля Другой сусветнай вайны і характару той хвалі, якая цяпер напылае ў Амерыку з Беларусі.

Першая хваля дзякуючы сваёй нацыянальнай свядомасці здолела стварыць у Амерыцы арганізацыйную і матэрыяльную базу. Былі заснаваныя свае арганізацыі, пабудаваны грамадскія цэнтры, заснаваны перыядычныя выданні.

Да гэтай арганізацыйна-матэрыяльнай базы апошнімі гадамі пачалі далучацца новыя эмігранты з Беларусі. Гэта ўжо людзі іншага крою. Гэта людзі пераважна маладога веку, з добрай асветаю, але ў шмат якіх выпадках без вялікай нацыянальнай свядомасці і без навыкаў грамадскай працы. Частка з іх далучаецца да беларускіх арганізацый. Сёння можна пабачыць у беларускіх асяродках у Кліўлендзе, у Чыкага, Нью-Ёрку, Саўт-Рыверы, Нью-Брансвіку людзей з новай хвалі беларускай эміграцыі, якія актыўна ўдзельнічаюць у працы беларускіх арганізацый. Яны забяспечваюць будучыню, працягваюць беларускую прысутнасць у Амерыцы. Але ў Чыкага некаторыя падаюць галасы, што навошта нам беларуская мова. Вось гэты зрусіфікаваны элемент, які прыбывае з Беларусі, недацэннае вартасці нацыянальныя мовы. Паўстае адразу праблема, можа, нават канфлікт. Тым не менш, традыцыя беларускай нацыянальнай справы захавецца. Паводле тых з'яў, якія назіраюцца цяпер, беларуская эміграцыя ў Амерыцы арганізацыйна выжыве. Беларусы ў Амерыцы будуць працягваць сваю дзейнасць.

У беларускай эміграцыі Амерыкі існуе, як магчыма, і ва ўсёй беларускай дыяспары, пэўны перарыв пакаленняў. Людзі, якія выехалі пасля вайны і людзі, якія пачалі прыязджаць у 90-я гады, а паміж імі ёсць недахоп эмігрантаў сярэдняга ўзросту. Гэта адчувальна. Людзі старэйшыя ўжо маюць менш сілаў, людзі маладзёжныя маюць менш ведаў. І гэтую праблему адчуваюць не толькі беларускія арганізацыі ў ЗША, але і ў іншых краінах.

У Канадзе таксама адсутнічае пакаленне людзей сярэдняга веку, таму даводзіцца маладым, якія прыязджаюць, вучыцца не ў башкоў па ўзросце, а ў дзядоў. Зараз для тых, хто цяпер прыязджае, рэлігійныя ідэалы, царква - гэта зусім іншае. Даводзіцца ім тлумачыць, што гэта павінна быць, што гэта наша царква - прыходзьце. Беларуская прысутнасць у Канадзе захавецца. У людзей ёсць патрэба ў самаідэнтыфікацыі. У Беларусі ўсе беларусы, а тут гэта даволі востра адчуваецца. Адзінае, што перашкаджае, - у маладога пакалення на першым часе ёсць больш

важных спраў, чым грамадскія. Людзі прыязджаюць, пачынаюць жыццё спачатку, і таму да грамадскай працы ім далучыцца цяжка. Але з часам гэта зменіцца.

Ёсць людзі, якія прыехалі некалькі гадоў таму, якія стаяць на нагах, - гэта якраз тыя людзі, якія пераймаюць зараз традыцыі, робяць грамадскую працу. Зараз даволі актыўна працуе Атаўскі аддзел Згуртавання беларусаў Канады. Таксама Згуртаванне беларусаў у Квебеку, яны выдаюць часопіс "Прамень". Гэта перыяд перадачы справы ад адной генерацыі да другой, і гэты працэс пайшоў.

Менш актыўнасцю пачуваецца старшыня Федэральнай Рады беларусаў Аўстраліі сп. Яўген Груша: "Аўстралія амаль не бярэ новых эмігрантаў, няма напылу новай эміграцыі. Нашыя дзеці таксама адыйшлі, яны ажаніліся з чужымі, памяшаліся і асіміляваліся. Замала нас было тут. Прыязджаюць, некалькі чалавек прыйшлі, але іх не цікавіць Беларусь, яны ў пагоні за даярамі. Зрусіфікаваныя, для іх без Расіі не можа быць Беларусі. У нас у Мельбурне няма новых. Памёр, напрыклад, Павал Гуз - сакратар Федэральнай Рады, няма каму замяніць. У Адэлаідзе 4 сям'і далучылася, Віктар Кавалеўскі ўзяўся за працу. У Сіднеі таксама далучыліся новыя эмігранты. Мы прыехалі голяы ў 1949 годзе, але ўсё роўна збіраліся разам і святкавалі нацыянальныя святы, было больш актыўнасці. Я заўважыў, што прыезджыя абсалютна не вераць у Бога".

Трывожная сітуацыя назіраецца таксама і ў Вялікабрытаніі, дзе раней беларускае жыццё віравала амаль ва ўсіх буйных гарадах. На сённяшні дзень трымаецца толькі Лондан. Дамы ў Брадфордзе і Манчэстэры мусілі прадаць. Гады зрабілі сваё, адыйшлі нашыя людзі, мала засталася. Але ў Лондане яшчэ працуе Беларускі дом, працягвае працу да сённяшняга дня, самае галоўнае там - Бібліятэка імя Скарыны.

Паводле інтэрв'ю Янкам Запруднікам, Віталіям Зайкам, Русланам Качалковым, Яўгенам Грушам, Алёнай Міхалюк Раоў "Свабода", 30 снеж. 2003

Беларусь у сусветнай культуры

У адрозненні ад гісторыі Украіны, Літвы, Польшчы і Расіі, гісторыя Беларусі прадстаўлена ў бібліятэках свету надзвычай мізэрна. Больш за тое, замежныя навукоўцы і нават гісторыкі вельмі мала ведаюць пра беларускую гісторыю і адпаведна на такім жа ўзроўні яе выкладаюць. У выніку прэстыж нашай краіны вельмі моцна церпіць, і мы застаемся чорнай правалінай на інтэлектуальнай мапе свету.

Адна з галоўных прычын такога становішча - адсутнасць канцэптуальнай інфармацыі пра нашу краіну, даступнай у сусветных бібліятэках і выкладзенай на адной з агульнасусветных моў (англійскай). Амбасадары і ўдзельнікі іншаземных дэлегацый з цяжкасцю знаходзяць даступную літаратуру па гісторыі Беларусі. Польшкія навукоўцы на канферэнцыях не разумеюць, чаму беларусы пры даследаванні сваёй гісторыі спасылаюцца на раскопкі ў Вільні, некаторыя нямецкія даследчыкі перыяду Адраджэння не ведаюць пра Францыска Скарыну. І з падобнай недасведчанасцю замежных навукоўцаў можна сустрэцца на кожнай міжнароднай канферэнцыі. Прычына ў тым, што мы не папулярныя сваю гісторыю ў свеце.

Справай гонару для ўсіх беларусаў стала прадставіць сваю вельмі багатую гісторыю і культуру на сусветнай арэне. Нам ёсць чым ганарыцца.

Найбольш даступны і неабходны крок - навукова-папулярнае выданне гісторыі Беларусі на англійскай мове, папулярныя і распаўсюджанне гэтай кнігі па бібліятэках і навуковых цэнтрах Еўропы і Амерыкі.

Мы прапануем выдаць на англійскай мове кнігу па гісторыі Беларусі, аўтарам якой бачыцца славны беларускі навуковец, гісторык, аўтар вялікай колькасці выданняў па гісторыі Беларусі Генадзь Сагановіч.

Згуртаванне "Бацькаўшчына" будзе ўдзячна ўсім, хто далучыцца да нас і падтрымае гэты патрэбны для Беларусі праект.

Інфармацыйны цэнтр МГА "ЗБС "Бацькаўшчына"

Салдат Монтэ-Касіна

Кажуць, каб варта пражыць жыццё, трэба выгадаваць сына, пасадзіць дрэва і пабудаваць дом. Якуб Конан выгадаваў сына, пасадзіў не адзін дзесятак дрэў і пабудаваў тры дамы.

Бацькаўшчына

Мой дзямлё Якуб нарадзіўся ў сакавіку 1913 года ў сям'і, якая было шасцёра дзяцей. Маленькая вёска Міхалова, у якой было 10 двароў, так шчыльна прытулілася да вёскі Сакольнікі, што нават вуліца агульная. Калі 1 верасня Гітлер распачаў другую сусветную вайну, то першай пад ударамі фашыстаў апынулася Польшча. Польскі ўрад аб'явіў мабілізацыю, якая распаўсюджвалася і на заходнія раёны Беларусі. Так Якуб Канстанцінавіч апынуўся сярод салдат Войска Польскага, якое першым паглядзела ў вочы вайне. Польская дзяржава апынулася ў даволі цяжкім становішчы. Як толькі Гітлер пачаў акупацыю Польшчы, з Усходу пайшлі савецкія войскі з мэтай вызвалення раёнаў Заходняй Беларусі і Заходняй Украіны. Частка польскага войска з раёна Усходняй Прусіі была перакінута на абарону Львова. Там апынуўся і Якуб. А ў хуткім часе з часткай сваіх саслужыўцаў быў узяты ў палон савецкімі войскамі.

Жыццё пад канвоем

Першым лагерам, у якім апынуўся Якуб Канстанцінавіч, быў лагер у горадзе Шапатоўка на Украіне. Праўда, там затрымалі вязняў усяго толькі на некалькі тыдняў. Потым пагрузілі ў таварныя вагоны і павезлі ў бок Крывога Рога, дзе іх чакалі руднікі імя Арджанікідзе, імя Леніна. З гэтага часу з імі абыходзіліся як з "ворагамі народа". Вязням не давалася доўга затрымацца ў цёплых мясцінах Украіны. Не ведалі яны, што чакае іх наперадзе. Больш таго, спадзяваліся нават на вызваленне. Але ў маі 1940 года іх прывезлі на чыгуначную станцыю; дзе чакаў звычайны "таварняк", ці "цялятнік", як гаварылі ў народзе. З абодвух канцоў саставу стаяў узброены канвой. Закрывшыя вагоны, везлі чыгункай, потым везлі машынамі. Спыніліся ў Комі ССР на беразе аднаго з прытокаў Пячоры. "Высадзілі на адкрытым месцы пры 70-градусным морозе, — расказвае мой субяседнік. — Зрабілі баракі, якія не ацяпляліся. Яды не было. З першых дзён людзі сталі паміраць ад голаду і ~~на~~смертнага холаду. Той, хто стаяў яшчэ на нагах і мог нешта рабіць, быў падобны на шкільца. Пазней сталі карміць: ранішай паўлітра супу, вечарам удвая больш. Але і гэта не направила становішча. Людзей апанавалі вошкі. Па загаду Сталіна, працавалі на будаўніцтве чыгункі. Кожны дзень заковалі памерлых. Ямы капалі тыя, хто яшчэ рухаўся, але гэта доўга працягвалася не магло: знішчэння вязні не маглі падняць лом, каб разбіць вечную мерзлату, і людзей проста засыпалі снегам. Працавалі па 12-14 гадзін у суткі, а калі надыходзіла ноч — спаць не клаліся, каб не замерзнуць. Бегалі адзін за другім па бараках, каб хоць як-небудзь сагрэцца. Праз некалькі месяцаў нас засталася ў жывых толькі палавіна. Але нас зноў пагрузілі ў "таварняк". Як ні цяжка было пераносіць голад, усё ж мы хацелі толькі аднаго: каб перавезлі нас у больш цёплае месца... Перавезлі ў Котлас."

Вайна. 1941 год

"Як ні парадасальна, але выратавала нас ад смерці вайна, распачата супраць Савецкага Саюза ў чэрвені 1941 года, — расказвае далей Якуб Канстанцінавіч. — Сталін пагадзіўся перадаць нас зноў польскаму войску. Перад выездам з Котласа нас прымуслілі расправіцца да апошняй кашулі. Агледзелі. Потым дазволілі апрануцца, але фуфайкі, якія выдалі ў Комі, у нас забралі. Я застаўся ў кашулі і польскім мундзіры. На гэты раз нас павезлі ў бок Масквы. Там нас сустрэў генерал Войска Польскага і сказаў: "Вы свабодныя, вы будзеце цяпер у Войску Польскім".

На Блізкім Усходзе

Праз Саратаў, Кіргізію, Краснаводск мы апынуліся на ўзбярэжжы Каспійскага мора. На пароходзе "Жданаў" прыехалі ў іранскі порт Пахлеў, адтуль у Ірак. У цёплых краінах мы праходзілі курс рэабілітацыі. Пасля сталінскіх лагераў у Расіі нас алдорміралі і папраўлялі наша здароўе. Як адчулі сябе лепш, пачалі падрыхтоўку да баёў. Не магу забыць тых часін, калі мы былі ў Палесціне. Іерусалім упрыгожаны дзесяткамі храмаў розных канфесій, вежы якіх ўзняліся высока над панарамай горада. Я прайшоў па вуліцы, па якой крочыў у свой час Ісус Хрыстос, несучы на плячах цяжкі крыж. Памаліўся, папрасіў міласці Божай...

У Італіі

Праз Егіпет з горада Порт-Саід па Міжземным моры прыпылілі ў італьянскі горад Таронта. Там і пачаліся баі. Быў 1942 год. З баямі мы прайшлі амаль усю Італію...

Чырвоныя макі Монтэ-Касіна

Мушу заўважыць, што кожны, хто ведае гісторыю Вялікай Айчыннай вайны, не можа не ведаць, што такое Монтэ-Касіна. У Расіі Сталінград. Курская Дуга, у Італіі — Монтэ-Касіна. Па сутнасці сваёй, гэта невялікі бальнеалагічны курортны горад на паўночных захад ад Фларэнцыі. У баях у раёне гэтага італьянскага гарадка

палегла амаль уся 5-я польская дывізія. У гэтым вогненным пекле апынуўся і мой субяседнік. Глытаючы камяк, які распіраў горла, Якуб Канстанцінавіч успамінае: "Збыць такое немагчыма. Я быў у палку лёгкай артылерыі. Перад намі выступіў англійскі генерал і сказаў: "Салдаты, вы не ведаеце, што чакае вас у гэтую ноч... У многіх дамах не дачакаюцца сыноў, братаў... З богам!". Гэта была ноч на 10 мая 1944 года, калі ў ваколіцах горада цвілі чырвоныя макі. Гітлераўцы ўмацаваліся ў гарах, іх пазіцыя была больш зручная. Мы ж знаходзіліся на раўніне. Артапал-рыхтоўку праводзілі толькі ноччу, пушкі заковалі ў зямлю. У гэтую ноч я выпусціў з пушкі каля 800 снарадаў. Ствалы награваліся так, што на іх лілі халодную ваду, каб астудзіць. Горад быў поўнашчо спалены. Пасля таго, як нашыя танкі абышлі ворага з тылу і пайшлі на варожыя пазіцыі, наступіў карэны пералом у баі. Нам удалося захапіць у палон камандуючага фронтам. Хоць і з вялізнымі стратамі і ахвярамі, перамогу мы ўсё ж вырвалі. Там мы і сустрэлі перамогу. Званілі ўсе касцёлы! Чуліся крыкі радасці, гучалі мірныя стрэлы.

Пасля вайны

У Італіі Якуб Канстанцінавіч быў да 1947 года. На маё пытанне, што там рабіў, адказаў: "Нічога! Мы адпачывалі. Нам казалі, што мы заслужылі адпачынак, і мы адпачывалі. Нас кармілі, мы былі апранутыя, мелі грошы ў кішэні. Я часта заходзіў у буфет, дзе працавала італьянская дзяўчына Марыя. Мы пазнаёміліся, а ў хуткім часе адчулі, што кахаем адзін аднаго. Да таго часу я ўжо надрэзна валодаў італьянскай мовай. Быў запрошаны ў сям'ю маёй каханай, дзе нам далі згоду на наш шлюб. У корпусе згоду далі і мне. Але... лёс распардзіўся зусім інакш. Праз тыдзень наш полк пераслалі ў Англію, а мы да гэтага часу не паспелі ўзяць шлюб. Бюракратычныя парогі пасольстваў так і не дазволілі нам злучыцца лёсы.

У Англіі амаль два гады мы таксама адпачывалі. Я меў ваенную форму, цывільную выдалі таксама: паліто, шлупу. Як і ў Італіі, мы маглі застацца там жыць. Час ад часу я ўстаўляю ў расповяд былога воіна і пакутніка пытанні:

— Вы былі ў многіх краінах, дзе больш за ўсё вам падабалася?

— У Англіі. Там мы не ведалі ні злодзеяў, ні бандытаў. Адчыненыя магазіны ноччу ніхто не рабаваў. Народ вельмі добры, высокая культура.

— Тады чаму вы там не засталіся?

Спужаўся англійскага надвор'я з бясконцым туманам і вадой. Тым больш, пасля цёплай і ласкавай Італіі. Увогуле, глупства дапусціў. У далейшым аб гэтым пашкадаваў.

У далейшым

Кожны тыдзень з Ліверпуля адыходзіў пароход у Гданьск. Нам казалі, што, хто хоча, можа выехаць у іншую краіну. Спачатку я і не думаў выязджаць, але, калі быў аб'яўлены апошні пароход, — я рашыўся. У Гданьску нас сустрэлі савецкія таварышы ў ваеннай форме. Праўда, на Бацькаўшчыну, у роднае Міхалова, я вярнуўся. Ажаніўся, пабудаваў дом. А 1 красавіка 1951 года як "вораг народа" з жонкай і 5-месячным сынам Колям на руках быў вывезены ў Іркуцкую губерню. Там прабываў 8 гадоў, будоваў абарончыя заводы... Былі там і палякі, якія вязавалі, як і Якуб, супраць фашыстаў. У далейшым палякаў забрала Польшча, а беларусаў і ўкраінцаў не адпусцілі.

За працавітасць майго земляка ў Сібіры паважалі, ён даслужыўся нават да прапраба на будаўніцтве. Пасля некалькіх лістоў у Маскву і Мінск пакутніку дазволілі выехаць на Радзіму. Цяпер Якуб Конан жыве ў пасёлку Беразінскае з сынам Мікалаем, нявесткай і ўнучкай. Тут ён пабудаваў яшчэ адзін (у сваім жыцці ўжо трэці) дом, і, як ён сам зназначыў, усе тры дамы вокнамі на ўсход. Пра мучнага змагара ў Польшчы не забыліся: выплачваюць пенсію, а ў 1994 годзе атрымаў запрашэнне ў Італію на 50-гадовы юбілей бітвы пад Монтэ-Касіна. Не паехаў па стану здароўя, хаця вельмі хацелася.

— Вы лічыце сябе шчаслівым чалавекам? — пытаюся напрыканцы размовы.

— Я шмат разоў глядзеў смерці ў вочы. І калі я думаю пра тых жахі, якія давялося перажыць падчас сталінскіх лагераў, мне здаецца, што няхіццё было на кожным кроку. І ўсё ж... побач ішло шчасце. Мяркуюце самі, я ж не быў нават паранены ў той час, калі таварышы падалі мёртвымі. Я выжыў у лагерах, калі іншыя паміралі на хад. Калі нас везлі ў бок Масквы, я быў чужы крывы ад страшэннай смугі, а потым напіўся вады ў нейкім возеры і атруціўся. Я ўпаў. У такіх стралялі. Падышлі і да мяне, каб зрабіць тое самае, але гаспадар адвёў іх рукі ад выстралу, і я застаўся жыць...

Кашчунства

Я трымаю ў руках ваенны білет, які выдалі Якубу Канстанцінавічу ва Усольскім райваенкамате Іркуцкай вобласці.

У графе "Звесткі аб удзеле ў Вялікай Айчыннай і іншай войнах", дзе трэба было адзначыць, у складзе якой часці, пасады і іншае, напісана: "Не ўчаствоваў" (!). І гэта дзікае кашчунства.

Калі я ўслых прачытала запіс Усольскага ваенкамата "не ўчаствоваў" (у вайне), Якуб Канстанцінавіч глядзеў пытлива на мяне запаўшымі вачыма і плакаў. Было зразумела: як пасля фізічных здзекаў цяжка яму цярыць вострыя маральныя здзекаў — "не ўчаствоваў". Гэта пасля ўсяго перажытага і перанесенага!

Люба. КАРПОВІЧ.

Прадаўжэнне Лісты ахвярадаўцаў на "Беларускі Дайджэст" на 2003 — 2004 г.

Наталля і Анатоль Лук'янчых	\$500.00
Таня і Др. Міхась Жылік	\$200.00
Славик Шабовіч	\$180.00
Міхась Каленік	\$100.00
Мікола Сагановіч	\$100.00
Арсені Монід (Канада)	\$100.00
Уладзімір Ракуць	\$100.00
Ірэна Ільчук	\$80.00
Др. Барыс Рагуля (Канада)	\$76.84
Галіна Руднік (Нямеччына)	\$75.00
Івонка Сурвілла (Канада)	\$60.00
Анатоль Тальянскі	\$60.00
Васіль Плескач	\$50.00
Элеонора Пітушка (Канада)	\$50.00
Аўген Кабяко	\$50.00
М. В.	\$50.00
Аўген Завістовіч	\$50.00
Мікола Латушкін	\$50.00
Ірэна Цупрык	\$50.00
Марыя Гаврылюк (Канада)	\$50.00
Вольга Грыцук (Канада)	\$50.00
Бэрніс і Георг Касцюкевіч	\$50.00
Мікола і Валя Сьнежко	\$50.00
Багдан Паук	\$50.00
Жорж Наумчык	\$40.00
Алексей Кузьміч	\$30.00
Фёдар Паўлавец	\$30.00
Анатоль Пранцэвіч	\$30.00
Сьцяпан Махакей	\$30.00
Георг Рэпэцкі (Канада)	\$30.00
Элеонора Норык	\$30.00
Віталі Церпіцкі	\$30.00
А. Маркевіч (Канада)	\$20.00

Помнік Я. Коласу й Я. Купалу ў Варшаве

У Варшаве адбылася сустрэча ініцыятыўнай групы па ўз'яўдзеньню помніка Якубу Коласу й Янку Купалу ў польскай сталіцы.

У склад ініцыятыўнай групы па ўз'яўдзеньню помніка беларускім пісьменьнікам уваходзяць вядомыя асобы, заслужаныя для беларускай і польскай культуры. Чальцамі групы з'яўляюцца, у прыватнасці, кіраўнік Катэдра Беларускай Філялёгіі Варшаўскага Ўнівэрсытэту, прафэсар Аляксандар Баршчэўскі, і пісьменьнік, аўтар перакладу на польскую мову паэмы Якуба Коласа "Новая Зямля" Часлаў Чэнох.

У ходзе сустрэчы прадстаўнікі ініцыятыўнай групы й Амбулаторыя Беларусі ў Польшчы Павал Латушка зьдэкліравалі паездку па Варшаве з мэтай падбору адпаведнага месца для ўстаноўкі помніка ў Варшаве. Як паведаміў Беларускай Службе Радё Палёння прэс-аташ пасольства РБ у Варшаве Ёсэвалад Глушкоў, з размяшчэннем выбраных месцаў будзе азнаёмы Галоўны Архітэктар Варшавы, які й прыме канчатковае рашэнне.

У размове з журналістам БС РП прафэсар Аляксандар Баршчэўскі зназначыў, што ўсе месцы, з якімі азнаёміліся чальцы ініцыятыўнай групы па ўз'яўдзеньню помніка, размяшчаны ў культурных і гістарычных зонах польскай сталіцы, у самым цэнтры горада.

Дата ўстаноўкі помніка Якубу Коласу й Янку Купалу ў Варшаве залежыць ад уладаў польскай сталіцы й ад фінансавання праекту, хоць, як неафіцыйна ўдалося даведацца БС РП, з фінансавым бокам мерапрыемства праблем быць не павінна.

Валера Саўко, БС РП, Варшава

**СВАБОДУ НЕ ВЫМОЛЬВАЮЦЬ
ці ВЫПРОШВАЮЦЬ, а СІЛАЮ
ЗАВАЁЎВАЮЦЬ!!!**

